

ΕΛΙΚΩΝΑΣ

ΤΟ ΒΟΥΝΟ ΤΩΝ ΜΟΥΣΩΝ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΑΤΣΑΓΓΕΛΟΣ • ΟΛΓΑ ΙΑΚΩΒΙΔΟΥ • ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΒΑΛΑΒΑΝΙΔΟΥ

Συλλογή ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΛΕΒΑΔΕΙΑΣ

Ο ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΤΣΑΓΓΕΛΟΣ

είναι φωτογράφος, Επίκουρος Καθηγητής στην Σχολή Καλών Τεχνών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Η ΟΛΓΑ ΙΑΚΟΒΙΔΟΥ

είναι Αναπληρώτρια Καθηγήτρια στο Τμήμα Γεωπονίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης ειδική σε θέματα αγροτικού τουρισμού και ανάπτυξης της υπαίθρου.

Η ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΒΑΛΑΒΑΝΙΔΟΥ

είναι αρχιτέκτονας μηχανικός και ειδικεύεται σε θέματα ιστορίας της αρχιτεκτονικής και μουσειολογίας.

GEORGIOS KATSAGELOS

is a photographer, Assistant Professor at the School of Fine Arts of the Aristotle University of Thessaloniki.

OLGA IAKOVIDOU

is an Associate Professor at the Faculty of Agriculture of the Aristotle University of Thessaloniki, specialising in the domain of agrotourism and the development of the countryside.

ANASTASIA VALAVANIDOU

is an architect engineer, specializing in issues of the history of architecture and museum studies.

ΕΙΚΟΝΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ
TO EICONO-TON HOUNTAIN OF WISE

ΔΚΒΛ

36866

ISBN: 960-86999-0-8

Copyright © 2001

Γιώργος Κατσάγγελος	Georgios Katsagelos
Όλγα Ιακωβίδου	Olga Iakovidou
Αναστασία Βαλαβανίδου	Anastasia Valavanidou

<i>Επιμέλεια έκδοσης</i>	<i>Editorial managment</i>
Αναστασία Βαλαβανίδου	Anastasia Valavanidou

<i>Γραφιστική επιμέλεια</i>	<i>Graphic design</i>
Θωμάς Γκινούδης	Thomas Ginoudis
Γιώργος Κατσάγγελος	Georgios Katsagelos

<i>Μετάφραση</i>	<i>Translation</i>
Ίρις Παπαδοπούλου	Iris Papadopoulou

ΟΛΓΑ ΙΑΚΟΒΙΔΟΥ
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΒΑΛΑΒΑΝΙΔΟΥ
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΤΣΑΓΕΛΟΣ

OLGA IAKOVIDOU
ANASTASIA VALAVANIDOU
PHOTOS: GEORGIOS KATSAGELOS

ΕΛΙΚΩΝΑΣ
ΤΟ ΒΟΥΝΟ ΤΩΝ ΜΟΥΣΩΝ

ELIKONAS
THE MOUNTAIN OF MUSES

ΑΡΕ:	36866
	938.914
ΤΑΣ:	Ε
ΚΩΕ:	24056

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΛΙΚΩΝΑ Α.Ε.

ELIKONAS PROTECTION & DEVELOPMENT AGENCY S.A.

Συλλογή ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΛΕΒΑΔΕΙΑΣ

Το λεύκωμα «Ελικώνας-το βουνό των Μουσών» έχει στόχο να παρουσιάσει την φύση, την ιστορία και τον πολιτισμό των ανθρώπων που ζουν σ' αυτό.

Στις ποικιλόμορφες πλαγιές του ορεινού συμπλέγματος που κατοικήθηκε από τα νεολιθικά χρόνια, δημιουργήθηκε ένα πλήθος οικισμών με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Στους κάμπους και στις πλαγιές του αναπτύσσεται σημαντικός αριθμός από γεωργικές καλλιέργειες ενώ είναι γνωστό για τα τοπικά και ειδικότερα τα κτηνοτροφικά του προϊόντα.

Παράλληλα ο τόπος αποτέλεσε χώρο εθνικών αγώνων, λίκνο πολιτισμού και σημαντικό κέντρο της χριστιανικής θρησκείας με το πλήθος των μοναστηριών του, και προσφέρεται με την ποικιλία αλλά και την κλίμακα των διαθέσιμων πόρων της για όλες σχεδόν τις μορφές εναλλακτικού τουρισμού.

Τις εικόνες αυτές του Ελικώνα φιλοδοξούν να καταγράψουν οι φωτογραφίες του λευκώματος ενώ στα κείμενα που προηγούνται δίνονται οι απαραίτητες πληροφορίες.

Χρήστος Παλαιολόγος

Δήμαρχος Λεβαδέων
Πρόεδρος Εταιρείας Ανάπτυξης Προστασίας
ΕΛΙΚΩΝΑΣ Α.Ε.

The publication "Elikonas- the mountain of the Muses" wishes to present the nature, history and civilization of the people who live on it.

On the manifold slopes of this mountain complex, inhabited already from Neolithic times, a multitude of settlements with unique features was created. On its plains and slopes a variety of agricultural cultivations are developing,

while the area is renowned for its local, especially stock-farming, produce.

This is a place that has often become the significant stage of national struggle, a cradle of civilization and a significant center of the Christian religion with its multitude of monasteries. As such, with the diversity as well as scale of the resources available, it offers itself for almost every form of alternative tourism.

This is the image of Elikonas that the photographs in this album seek to register. The text that precedes them provides the relevant information.

Christos Palaiologos

Mayor of Livadeia
President of the ELIKONAS
Protection & Development Agency S.A.

ΟΜΑΔΕΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ LEADER II
ΕΛΙΚΩΝΑΣ Α.Ε.

Η Ομάδα Τοπικής Δράσης ΕΛΙΚΩΝΑΣ Α.Ε. ιδρύθηκε το 1995 με σκοπό την υλοποίηση του προγράμματος Αγροτικής Καινοτομίας της κοινοτικής πρωτοβουλίας LEADER στην περιοχή Ελικώνα Βοιωτίας. Έδρα της Ο.Τ.Δ. είναι η Λιβαδειά Βοιωτίας. Συμμετέχουν σ' αυτή επτά Δήμοι και διοικείται από 7μελές Διοικητικό Συμβούλιο:

- **Χρήστος Παλαιολόγος**

Πρόεδρος - Δήμαρχος Λεβαδέων

- **Κωνσταντίνος Παπαγεωργίου**

Αντιπρόεδρος - Δήμαρχος Κορώνειας

- **Γιώργος Πίτσος**

Γραμματέας - Δημ. σύμβουλος Διστόμου

- **Νικόλαος Παλμές**

Δήμαρχος Αλιάρτου

- **Κωνσταντίνος Κοβάνης**

Δήμαρχος Θίσβης

- **Χρήστος Πελώνης**

Δήμαρχος Θεσπιέων

- **Γιώργος Λαζάρου**

Πρόεδρος Κοινότητας Κυριακίου

- **Βασίλειος Τσιτσιρίγος**

Οικονομολόγος, Διευθυντής Εταιρείας Ανάπτυξης Προστασίας ΕΛΙΚΩΝΑΣ Α.Ε.

LOCAL ACTION TEAMS, LEADER II
ELIKONAS Ltd.

The Local Action Team Elikonas Ltd. was established in 1995 for the materialization of the program of Links between Actions for the Development of the Rural Economy in the area of Elikonas, Voiotia. The L.A.T. is based in Livadeia, Voiotia. Seven Municipalities participate in it and it is directed by a seven-member Board of Administrators:

- **Christos Palaiologos**

President, Mayor of Livadeia

- **Constantinos Papageorgiou**

Vice-president, Mayor of Koroneia

- **Giorgos Pitsos**

Secretary – Town councilor of Distomo

- **Nicolaos Palmes**

Mayor of Aliartos

- **Constantinos Kovanis**

Mayor of Thisbe

- **Christos Pelonis**

Mayor of Thespies

- **Giorgos Lazarou**

President of the Kyriakio Village Council

- **Vassilios Tsitsirigos**

Economist, Director of the ELIKONAS Protection & Development Agency S.A.

Περιεχόμενα

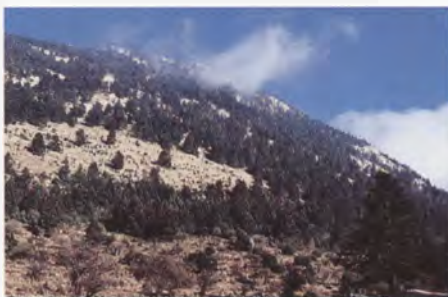
ΕΛΙΚΩΝΑΣ Όλγα Ιακωβίδου	9
ΕΛΙΚΩΝΑΣ: ΜΝΗΜΕΙΑΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ Ελένη Κοβάνη	13
ΧΩΡΟΙ ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΑΛΛΟΥΣ Όλγα Ιακωβίδου	27
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ Αναστασία Βαλαβανίδου	43
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ Αναστασία Βαλαβανίδου	63
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ Όλγα Ιακωβίδου	71
ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΙΚΩΝΑ Αναστασία Βαλαβανίδου	93
ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ Αναστασία Βαλαβανίδου	105

Contents

ELIKONAS Olga Iakovidou	9
ELIKONAS: MONUMENTAL WORSHIP Eleni Kovani	13
AREAS OF NATURAL BEAUTY Olga Iakovidou	27
ARCHITECTURAL HERITAGE Anastasia Valavanidou	43
INDUSTRIAL HERITAGE Anastasia Valavanidou	63
LOCAL ECONOMY Olga Iakovidou	71
MONASTERIES OF ELIKONAS Anastasia Valavanidou	93
PEOPLE AND CULTURE Anastasia Valavanidou	105

ΕΛΙΚΩΝΑΣ ELIKONAS

Ο Ελικώνας είναι ένα μακρύ ορεινό συγκρότημα το οποίο εκτείνεται από τα ανατολικά προς τα δυτικά, στο δυτικό τμήμα της Βοιωτίας- αποτελώντας το φυσικό σύνορο μεταξύ της Βοιωτίας και της Φωκίδας. Έχει στα βορειοδυτικά του τον Παρνασό, στα νοτιοανατολικά του τον Κιθαιρώνα και

στα νότια τον Κορινθιακό κόλπο. Αποτελείται από πολλές μικρές συμπλεκόμενες οροσειρές, η σημαντικότερη των οποίων είναι ο κεντρικός Ελικώνας με υψηλότερη κορυφή την Παλιοβούνα (1748 μ.) και δεύτερη την Τσίβερι (1563 μ.). Βόρεια του κεντρικού Ελικώνα και με κατεύθυνση από δυτικά προς βόρεια συναντάμε τα όρη Μεγάλη Λούτσα (1549 μ.), Ξεροβούνι και Κολέδες (1487 μ.). Στα ανατολικά εκτείνεται η οροσειρά Μοτσάρα με κορυφή τον Ζαγαρά ή Μεγάλη Τσούκα (1512 μ.), η οποία κατά την αρχαιότητα θεωρούνταν ο καθαυτός Ελικώνας. Στις ανατολικές πλαγιές του Ζαγαρά εκτεινόταν το «άλσος των Μουσών» όπου υπήρχε και ο βωμός του Ελικώνιου Διός.

Το όνομα Ελικών δόθηκε πιθανότατα στο ορεινό αυτό σύμπλεγμα από τη διάταξη που έχουν οι οροσειρές γύρω από τον κεντρικό Ελικώνα, η οποία παραπέμπει στο σχήμα της έλικας.

Elikonas is a long mountain range that extends from east to west, in the western part of Voiotia, constituting the natural border between Voiotia and Fo-kida. To the northwest there is Parnassus, to the southeast Kithai-ronas, and to the south the Bay of Corinth. It consists of many

smaller interlaced mountain ranges, the most significant of which is central Elikonas, with the highest peak, Paliovouna, rising to 1748 meters, and the second highest, Tsiveri, to 1563 meters. North of central Elikonas, extending from west to north, we find the Megali Loutsa (1549 m.), Xerovouni and Koledes (1487 m.) mountains. To the east there is the Motsara mountain range, with the peak of Zagara or Megali Tsouka (1512 m.), which, in antiquity, was held to be the Elikonas proper. On the eastern slopes of Zagaras there lay "the grove of the Muses", where the temple of Elikonios Zeus was situated.

The name, Elikonas, was most probably given to this mountain complex to reflect the arrangement of the interlaced mountain ranges around central Elikonas, which is suggestive of the shape of a helix (Gk. elikas).

1. Ελικώνας / Elikonas (σελίδα /page 9)
2. Ελικώνας / Elikonas
3. Στον δρόμο για την Αρβανίτσα / On the way to Arvanitsa

4. Λιβαδειά / Livadeia

ΕΛΙΚΩΝΑΣ: ΜΝΗΜΕΙΑΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ

ELIKONAS: MONUMENTAL WORSHIP

Η πρώτη γραπτή πηγή με στοιχεία φυσικής ταυτότητας του Ελικώνα μας παρέχεται από τον ποιητικό λόγο. Το έργο Θεογονία του Ασκραίου ποιητή Ησίοδου (τέλος 8ου π.Χ. αι. – αρχές 7ου π.Χ. αι.) το οποίο αφηγείται τη γενεαλογία των θεών και τις καταβολές των στοιχείων του κόσμου

ξεκινά με την περίφημη επίκληση των Ελικωνιάδων Μουσών, υμνώντας συνάμα τις πηγές του υγρού στοιχείου που είναι αρχή της ίδιας της ζωής.

Στο μεγαλόπρεπο και εύφορο βουνό του Ελικώνα διαφεντεύουν οι κόρες της Μνημοσύνης και του γιου του Κρόνου (χρόνου), εμπνεόμενες ιδιαίτερα από την πηγή του φτερωτού Πήγασου. Η ενθουσιαστική δύναμη της Ιπποκρήνης ήταν άλλωστε απαραίτητη για κάθε ποιητική έμπνευση και νοητική ανάταση. Το άλσος των Μουσών κείται από την ελικώνια κορυφή Μαραντάλι, δυτικά απ' αυτήν του Ζαγαρά και βόρεια από το λόφο με τον ονομαζόμενο –στην κορυφή του– πύργο της Άσκρας, έργο πιθανόν του 4ου π.Χ. αιώνα. Στον αρχαιολόγο P.Bonnard οφείλουμε την αναπαράσταση των κτηρίων που υπήρχαν στο περί ου ο λόγος άλσος κατά το 2ο π.Χ. αιώνα. Δηλαδή του θεάτρου, της στοάς-όπου υπήρχαν αναθήματα, της υποθετικής θέσης των Μουσών και του βωμού αυτών.

Στο ελικώνιο άλσος οργάνωναν οι Θεσπείς κάθε πέμπτο έτος, από το 3ο π.Χ. αιώνα, εορτές, τα λεγόμενα Μουσεία με άθλα ισοπύθια –παρόμοια με αυτά των πυθίων, για επικούς

The first written source containing information on the landscape quality of Elikonas comes from poetry. Theogonia, the poetic work of Hesiod from Askra (end of the 8th century B.C. – beginnings of the 7th century B.C.), which recounts the genealogy of the gods and the origin

of the elements, opens with the renowned invocation to the Muses of Elikonas, constituting at the same time an ode to the sources of the water element which is the source of life itself.

The daughters of Mnemosene and of the son of Cronus (time) reign on the magnificent, fertile mountain of Elikonas, deriving particular inspiration from the source of the winged Pegasus. The enthusiastic power of Hippokrene was in fact essential for every poetic inspiration and raising of the spirit. The grove of the Muses extends from the peak called Marantali, west of that of Zagaras and north of the hill, on which the tower of Askra lies, which is estimated to date back to the 4th century B.C. The reconstruction of the buildings that existed in the grove in the 2nd century B.C. is due to the archaeologist P.Bonnard. These buildings include a theatre, a gallery with offerings, the estimated location of the Muses and their temple.

In the grove of Elikonas, the Thespians organized, from the 3rd century B.C. onwards, every five years, festivities called Museia, with feats similar to those of the Pythian Games, for

ποιητές, αυλωδούς και αυλητές: "αγών θυμελικός, στεφανίτης ισοπύθιος". Έχουν βρεθεί πολλοί κατάλογοι νικητών των Μουσείων, διεξαγομένων κυρίως κατά τα ρωμαϊκά χρόνια. Σύμφωνα με τα δεδομένα των ανασκαφών του άλσους, στο τέλος του περασμένου αιώνα, βρέθηκαν τα εννέα βάθρα των αγαλμάτων των Μουσών, τα οποία φέρουν χαραγμένα ισάριθμα ονόματα, όπως θα τα δούμε πιο κάτω. Τα έργα αυτά κατά τον Πausανία, ήταν του Κηφισόδοτου, τον Στρογγυλίωνα και τον Ολυμπιοσθένη. Στο ίδιο ιερό υπήρχε επίσης μπρούτζινη παράσταση του Απόλλωνα που ανταγωνίζεται τον Ερμή με λύρα, έργο του Λύσιππου, καθώς κι άλλο άγαλμα του ίδιου θεού έργο του Μύρωνα, και αφιερωμένο από τον Σύλλα. Υπάρχουν ακόμα πλαστικές εικόνες μουσικών και ποιητών, μυθικών και μη: του Θάμενρι, του Αρίωνα, του Ορφέα, του Σάδακα, και του Ησιόδου, με λύρα στα γόνατα. Επιπλέον ο τρίπους, το ανάθημα του τελευταίου.

Στην Ησιόχεια Θεογονία αναφέρονται απλά τα ονόματα των Μουσών χωρίς την αντίστοιχη, υπό την προστασία της κάθε μιας, τέχνη ή επιστήμη. Ο διαχωρισμός είναι έργο μεταγενέστερο.

Το σύνολο των αρχαίων ελικώνιων πόλεων και οικισμών παρουσιάζει ιστορικό ενδιαφέρον και κυρίως οι γνωστές απ' αυτές πόλεις. Είναι έξω από το πλαίσιο της παρούσας εργασίας η ιστορική παρουσία αυτών. Θα αρκεστούμε σε σύντομες αναφορές ιστορικής υφής όταν κυρίως αυτό επιβάλλεται από το κύριο αντικείμενο αυτού του μέρους: την απαρίθμηση των λατρειών σε όλους τους ελικώνιους οικισμούς. Να υπογραμμίσουμε απλά ότι σε όλους τους οικισμούς που θα αναφερθούμε έχουνε βρεθεί όστρακα της πρωτοελλαδικής εποχής (2.400 π.Χ.) και στις Θεσπιές, την παλαιά Κορώνεια και πιθανόν στο κάστρο Χορσιών, όστρακα της Νεολιθικής περιόδου (4.000 έως αρχές 3.000 π.Χ.)

epic poets, songsters and flautists: "a thymelic (altar), wreath-yielding, equi-pythian, contest". Many lists of victors at the Museia have been found, the games typically taking place in the Roman times. Excavations in the grove revealed, at the end of the previous century, the nine pedestals of the statues of the Muses, which bear an equal number of names engraved upon them, as we shall see below. According to Pausanias, these statues were the work of Kefisodotos, Stroggylionas, and Olymbiosthenes. In the same temple there also was a bronze representation of Apollo in a lyre contest with Hermes, a creation of Lysippos, as well as a statue of the same god made by Myron, an offering of Syllas. There are also plastic representations of musicians and poets, mythical or not, of Thamenri, Arion, Orpheus, Sadakas, Hesiod, with a lyre on the lap. Finally, there is the tripod, an offering of the latter.

In Hesiod's Theogonia, only the names of the Muses are mentioned, with no reference to the art or science that each of them protected. The division of the province of each muse was made in subsequent years.

All ancient elikonian cities and settlements are of historical interest, especially the more renowned of those. However, a more extensive presentation of the history of these cities is beyond the scope of the present work. The presentation will be restricted to brief mentions, as dictated by the central topic of this section, which is the enumeration of the deities worshipped in elikonian settlements. Let it be pointed out that in all settlements we will refer to, potsherds have been found from the protogrecian period (2.400 B.C.), while in Thespies, ancient Koroneia and possibly in the Horsies castle, potsherds have come to light from the Neolithic period (4.000 to the beginnings of 3.000 B.C.)

Στις ανατολικές υπώρειες του Ελικώνα, στη δεξιά όχθη του Θέσπιου, κείται όπως είδαμε οι Θεσπιές. Οικισμός με προμυκηναϊκή εγκατάσταση η πόλη είναι ιστορικά γνωστή ιδιαίτερα από τους 700 Θεσπιείς των Θερμοπυλών και τους 1800 της μάχης των Πλαταιών. Ηγεμονική δύναμη στο Κοινό των Βοιωτών, δέσποζε των υπολοίπων πόλεων της Βοιωτικής Ομοσπονδίας Ν.Δ. αυτής και προς το Κορινθιακό από την Κρεύση έως τις Χορσιές.

Εκτός από τα Μουσεία (τις γιορτές των Μουσών) στις Θεσπιές λατρευόταν ο Έρωτας προς τιμήν του οποίου γιορτάζονταν τα Ερωτίδια ή Ερώτια, πεντετηρική εορτή με γυμνικούς μουσικούς αγώνες. Ο Έρωτας είχε στις Θεσπιές λατρευτικό άγαλμα, έργο του Πραξιτέλη, αφιέρωμα της Εταίρας Φρύνης. Η φιλοσοφική πραγματεία Ερωτικός του Πλούταρχου έχει σημείο αναφοράς τα Ερώτια. Ο ίδιος δε ο διάλογος είναι εντοπισμένος στις Θεσπιές και στο ελικωνίο άλσος των Μουσών.

Πέραν του Πολιούχου Έρωτος και των Ελικωνιάδων στις Θεσπιές λατρεύονταν ιδιαίτερα η Αφροδίτη Μελαινίς και ο Ηρακλής, στο ναό του οποίου υπηρετούσε ως ιέρεια μία παρθένος. Να σημειώσουμε ότι εδώ ο Ηρακλής εκτέλεσε, κατά μια άποψη, το μεγαλύτερο και το δυσκολότερο των άθλων του: Φιλοξενούμενος από τον ιδρυτή της πόλης Θέσπιο συνευρέθηκε με κάθε μία από τις 50 θυγατέρες αυτού, τις Θεσπιάδες, μέσα σε μία νύχτα!

Νοτιοδυτικά των Θεσπιών, στον κόλπο της Δόμβραινας βρίσκονται όπως προαναφέραμε, οι βοιωτικές αρχαίες πόλεις Σίφαι ή Τίφα, Θίσβη και Χορσική. Πρόκειται για προϊστορικά λιμάνια με ενδιαφέρουσα κίνηση κατά τα μυκηναϊκά χρόνια. Στον ανατολικό μυχό του κόλπου της Δόμβραινας, στη σημερινή Αλυκή κείται η αρχαία Τίφα για του κατοίκους της οποί-

On the eastern foot of Elikonas, on the right bank of the river Thespios, lie Thespies, a settlement that dates back to the promycenaean era. The city became particularly by the 700 Thespians that fought in the battle of Thermopylae and the 1800 that fought in Plataea. A leading power in the Voiotian community, Thespies dominated over the remaining cities of the confederacy of Voiotia and of those that lay in the southwest, from Kreusi to Horsies, towards the Corinthian bay.

Apart from the Mouseia (the festivities in honour of the Muses), in Thespies there were also the Erotidia, or Erotia, festivities that celebrated Eros, organized every five years and featuring nude musical competitions. There is also a statue for the worship of Eros, a work of Praxiteles, an offering of the hetaera Phryne. Plutarch's philosophical treatise, Erotikos, has Erotia as a point of reference. The very dialogue itself takes place in Thespies and the elikonian grove of the muses.

Apart from the patron deity, Eros, and the Elikoniads, in Thespies there was also worship of Aphrodite Melainis and Hercules, in whose temple a virgin served as priestess. It must be remarked that it is in this locality that Hercules performed the greatest and most difficult of his exploits: hosted by the founder of the city, Thespios, he copulated with each and every one of his 50 daughters, the Thespiads, in one night!

To the southwest of Thespies, in the bay of Domvraina, we find the ancient voiotian cities of Sifai or Tifa, Thisbe and Horsica. These are prehistoric ports with significant activity during Mycenaean times. On the eastern inlet of the bay, in the location where Alyki stands today, there was ancient Tifa. According to Pausanias, its inhabitants "long boasted of their

ας ο Πausanías παρατηρούσε ότι «από παλιά καυχώνται πως στα ναυτικά είναι ικανότεροι ανάμεσα στους βοιωτούς και διατηρούν την ανάμνηση ενός ντόπιου Τίφυ που είχε προτιμηθεί να γίνει κυβερνήτης της Αργούς. Δείχνουν και μια θέση μπροστά στην πόλη τους, όπου λέει πως η Αργώ είχε προσαρμοσθεί γυρίζοντας πίσω από τη Χώρα των Κόχλων» (IX, 32,4). Στα αργοναυτικά του Απολλώνιου (I, 105-110) παρουσιάζεται «Ο Τίφυς από τας Σίφας των Θεσπιών» ικανότατος στην οδήγηση του πλοίου βοηθούμενος από τα αστέρια και τον ήλιο και δεινότατος στο να προβλέπει τις καταιγίδες. Στην Τίφα υπήρχε Ηράκλειο και εορτή ετήσια.

Δεξιά του σημερινού οικισμού της Αλυκής δέσποζε σε λόφο ο οχυρωτικός περίβολος των Σιφών του 4ου π.Χ. αι. Δυτικότερα της Τίφας συναντάμε τα δύο επίγεια της Θίσβης, τον Άγιο Ιωάννη και το Βαθύ, γνωστά όπως είδαμε από την προϊστορική εποχή. Η ύπαρξη μυκηναϊκών τάφων στη Θίσβη είναι γνωστή από τις αρχές του 20ου αιώνα ενώ τα ευρήματα της γεωμετρικής εποχής από το τέλος του 19ου αιώνα. Στο λόφο δεξιά του σημερινού χωριού, διακρίνεται το Νεόκαστρο –οχυρωτικός περίβολος με οκτώ πύργους, του 4ου π.Χ. αιώνα– ενώ βόρεια του χωριού σε λόφο δεσπόζει η Ακρόπολη (στο Παλαιόκαστρο) με τμήματα τείχους και της προκλασσικής εποχής.

Την παραμονή της μάχης των Λεύκτρων (371 π.Χ.) έφθασε στη Θίσβη, μέσω του Ελικώνος, ο Βασιλιάς της Σπάρτης Κλεόμβροτος κατευθυνόμενος προς το χώρο της εν λόγω μάχης. Η Θίσβη, όπως και η Κιρώνη και ο Αλιάρτος, ετάχθη με το μέρος του τελευταίου Μακεδόνα Βασιλιά Περσέα εναντίον των Ρωμαίων. Για τούτο λεηλατήθηκε το 171 π.Χ. από το ρωμαϊκό στρατό και υπετάγει. Πολιούχος θεός της ήταν ο Ηρακλής Αλεξίκακας –υπήρχε άλλωστε εκεί και εορτή Ηράκλεια. Λατρεύονταν επίσης η Άρτεμις, ο Ερμής, ο Ασκληπιός,

greater naval abilities among the Voiotians, preserving the memory of a local man by the name of Tifys, who had been selected to be in command of the Argo. They indicate a location before their city where it is said that the Argo had moored on its return from the land of the Colches» (IX, 32,4). In Apollonius' Argonautics (I, 105-110) there is also mention of «Tifys from Sifas of Thespies" whose was very competent in steering the ship with the aid of the stars and the sun, and most capable of predicting a storm. There was a temple of Hercules at Tifa and an annual festival.

To the right of the location where Alyki now lies, the 4th B.C. century fortification of Sifas dominated on a hill. Further west of Tifa we come across the two seaports of Thisbe, Agios Ioannis and Vathi, already known since the prehistoric times. The existence of Mycenaean tombs in Thisbe has been known from the beginnings of the 20th century, while there are also findings from the geometric era that were recovered at the end of the 19th century. On the hill to the right of the present-day village, one can see Neocastro, a 4th B.C. century fortification with eight towers, while north of the village (on Palaeocastro) the Acropolis stands dominant, with parts of the pre-classical wall.

On the eve of the battle at Leuktra (371 B.C.), the Spartan king Cleomvrotos arrived in Thisbe, through Elikonas, on his way to the aforementioned battleground. Like Cirone and Aliartos, Thisbe had sided with the last Macedonia king, Perseus, against the Romans. It was for this reason plundered in 171 B.C. by the Roman army and subjugated. Its patron deity was Hercules Alexicakes –there was a festival in his honour– while, among other deities worshipped, were Artemis, Hermes, Asklepios.

Στη νοτιοδυτική βοιωτική παραλία, σε ύψωμα που δεσπόζει της παραλίας Σαράντι, διακρίνονται τα ερείπια του κάστρου των Χορσιών. Η αρχαία πόλη βρίσκεται έτσι δυτικά του χωριού Χώστια (σημερινός Πρόδρομος) στο όνομα του οποίου επέζησε το αρχαίο τοπωνύμιο. Οι πολύχρονες μελέτες κυρίως του J. Fossey στις Χορσιές έφεραν στο φως –πέρα από τα δεδομένα της οχύρωσης: κυκλώπειας, κλασσικής κτλ.– ένα υφαντουργείο των ελληνιστικών χρόνων τριών δωματίων, λαξεμένες πέτρες, σε φυσικό βράχο, προοριζόμενες για βαφές υφαντών κτλ. Η καταγραφή παράλληλα γεωργικών προϊόντων (ελιών, αμπελιών, σιτηρών) αποδεικνύει τη συνέχεια της οικονομικής ιστορίας της πόλης διαχρονικά.

Στα όρια με τη Φωκίδα οι Χορσιές είχαν τον ρόλο των φυλάκων των συνόρων της βοιωτικής επικράτειας. Υπήρχε εκεί ναός της Ήρας, λατρευόταν δε και ο Ζευς Σωτήρ. Καλλιτεχνικά επίσης ευρήματα πιστοποιούν την λατρεία της Αφροδίτης και του Πανός.

Στα ενδότερα του μυκού της Ζάλτσας, νοτιοανατολικά του όρμου και σε ύψωμα βρισκόταν η φωκική πόλη Βουλίς. «Οι εδώ άνθρωποι», αναφέρει ο Πausανίας, «περισσότεροι από τους μισούς είναι αλιείς οστράκων πορφύρας, απ' όπου βγαίνει η βαφή πορφύρα» (IX, 13,3). Ίσως η βαφή πορφύρας της Βουλίδας να ομορφαίνει τα υφαντά του εργαστηρίου των Χορσιών. Τον θεό που οι Βούλιοι τιμούσαν περισσότερο τον αποκαλούσαν μέγιστο, μια επίκληση ενδεχομένως του Χθόνιου Δία. Υπήρχε ακόμα εκεί Ιερό της Αρτέμιδος καθώς και του Διονύσου (N. Παπαχατζής, 448).

Η Κορώνεια, βορειοδυτικά του Ζαγαρά προς την κωπαϊδική λεκάνη, υπήρξε μια από τις σημαντικότερες πόλεις της Βοιωτίας με επιβλητική ακρόπολη σε ογκώδες ύψωμα και σε απόσταση δύο περίπου χιλιομέτρων δυτικά του χωριού Αγία

On the southwest Voiotian coast, on a hill that overlooks Saranti beach, there lie the ruins of the castle of Horsies. The ancient city lies to the west of the village Hostia (today Prodrornos) that has preserved the ancient place name. The studies of primarily J. Fossey at Horsies also brought to light –besides the cyclopean, classical, etc. fortification– a Hellenistic weaving-mill with three rooms, hewed stones, on natural rock, intended for the dying of textiles. Agricultural produce (olives, vines, grains) recorded at the time also testifies to the continuity of the city's economic history.

On the border with Phocida, Horsies were the sentry of the Voiotian territory. There was a temple of Hera, while there was also worshipped Zeus Soter (saviour). Artistic findings from the area suggest that Aphrodite and the Pan were also worshipped here.

Towards the interior of the inlet of Zaltsa, southeast of the bay, on a rise there lay the Phocic city of Voulis. "People here," says Pausanias, "more than half of the population fish murex shells, from which porphyra (purple dye) is extracted." (IX, 13,3). And perhaps it is the porphyra of Voulis, its purple dye that makes the textiles from Horsies so beautiful. The god that the people of Voulis worshipped the most they called the greatest, a possible invocation of Chthonius Zeus. There was also a temple of Artemis and one of Dionysus (N. Papahatzis, 448).

Koroneia, northwest of Zagaras, in the direction of the basin of Copais, was one of the most significant cities of Voiotia, with an imposing acropolis on a voluminous rise, approximately 2 kilometers west of Agia Paraskevi. The city was colonized "60 years after the fall of Troy", when the Voiotians from Thessaly

6

7

8

9

10

5. Αρχαιολογικός τόπος Θίσβης / Archaeological site of Thisbe (σελίδα / page 13)
6. Οι σπηλιές του Τροφωνείου / The caves of Trofonio
7. Ο κόλπος της Ζάλτσας / The bay of Zaltsa
8. Αρχαιολογικός τόπος Θίσβης / Archaeological site of Thisbe
9. Αρχαίο τείχος Διστόμου / Ancient city wall of Distomo
10. Αρχαιολογικός τόπος στην περιοχή της Μονής Μακαριώτισσας
Archaeological site in the area of the monastery of Makariotissa
11. Πύργος στην Δόμβραϊνα / Tower at Domvrena
12. Αρχαιολογικός τόπος Θίσβης / Archaeological site of Thisbe

Παρασκευή. Η πόλη αποικίσθηκε «εξήντα χρόνια μετά την άλωση της Τροίας», όταν βοιωτοί από τη Θεσσαλία αναγκάσθηκαν να μετοικήσουν στην περιοχή αυτή. Μεταφορά λατρείας στο νέο τόπο αποτελεί η ίδρυση από τους βοιωτούς του Ιερού της Αθηνάς Ιτωνίας –μεταξύ Αλαλκομενών και Κορώνειας– το οποίο στα ιστορικά χρόνια υπήρξε το θρησκευτικό και πολιτιστικό κέντρο όλων των βοιωτών και τόπος εκτέλεσης των Παμβοιωτίων. Στο ναό υπήρχαν μπρούτζινα αγάλματα της Ιτωνίας Αθηνάς και του Δία –έργα του Αγοράκριτου, μαθητή του Φειδία– καθώς και σύγχρονα του Πausανία αγάλματα των Χαρίτων. Η πολεμική φύση της εν λόγω θεάς μοιραία συνδέεται με το μεγάλο αριθμό των μαχών που διεξήχθησαν πλάι στο ιερό της.

Σύμφωνα με τον Πausανία τα σημαντικότερα μνημεία της Κορώνειας ήταν: ο βωμός των Ανέμων στην Αγορά, το ιερό της Ήρας με άγαλμα της θεάς με σειρήνες στο χέρι (έργο του Πυθόδωρου), το έργο των Μουσών και των νυμφών επιβηθρίων σε τοπικό ίσως ιερό στο όρος Λιβήθριο και το τέμενος του Λαφυστίου Διός. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον θα είχε το ιερό του Ηρακλή Χάροπα στο σημείο –ανεξακριβώτο ακόμα– όπου πιστευόταν ότι ανέβηκε ο Ηρακλής από τον Άδη σέρνοντας μαζί του βία τον Κέρβερο.

Ιερό της Αθηνάς Ιτωνίας υπήρχε και στην οχυρωμένη Ακρόπολη της Αλιάρτου σε ύψωμα δυτικά του σιδηροδρομικού σταθμού. Σε μικρή απόσταση από τα ρίζα του βραχώδους υψώματος της Πέτρας –της κατάληξης της παραφυάδας του Τιλφουσίου– και δεξιά του δρόμου προς τη Λιβαδειά υπήρχε ναός του Τιλφουσίου Απόλλωνα.

Κάτω από το Τιλφούσιο όρος, στην πηγή Τιλφούσα, ο Τειρεσίας, κατά τον Πausανία στο δρόμο προς τους Δελφούς έσβησε τη δίψα του στη πηγή και αμέσως μετά ξεψύχησε

were forced to move to the area. The Voiotians established in the place of their settlement a temple of Athena Itonia –between Alalkomenes and Koroneia– which became in the historic times the religious and cultural center of all of Voiotia, as well as the locus of the festivities of Pamvoiotia. In the temple there were bronze statues of Itonia Athena made by Agoracritus, a disciple of Phidias, and statues of the Charites contemporary of Pausanias. The warlike nature of Athena is closely related to the large number of battles fought in the location of her temple.

According to Pausanias, the most significant monuments of Koroneia were: the altar of Winds in the market, the Temple of Hera with a statue of the goddess holding sirens in the hand (a work of Pythodorus), the work of the Muses and of the Epivethries Nymphs, patrons of sailing, in a local temple on mount Livethrio and the temple of Lafystios Zeus. The temple of Hercules Charops would have also been particularly interesting at the location –yet unconfirmed– where Hercules is believed to have ascended from Hades, fiercely dragging Cerberus with him.

A temple of Athena Itonia also existed in the fortified acropolis of Aliartos, on a rise west of the railway station. Not far from the foot of the rocky hillock of Petra –the last point of the offshoot of Mount Tilfousio– on the right side of the road to Livadeia, there was a temple of Tilfousios Apollo.

According to Pausanias, it was below Mount Tilfousio, by the Tilfousa spring, that Tiresias quenched his thirst and then died. (Pausanias, IX, 33, 1- Strabo 9, 64ii). Lastly, on Mount Tilfousio there was a temple in honour of Praxidikēs, deities that punished malfeasance.

The historical identity of ancient Livadeia –known as

(Παυσανίας, IX, 33, 1 – Στράβων 9, 64ii). Τέλος στο βουνό Τιλφούσιο υπήρχε ιερό για τις Πραξιδίκες, για θεότητες δηλαδή που τιμωρούσαν την αδικοπραγία.

Η ιστορική ταυτότητα της αρχαίας Λιβαδειάς –της Μίδειας σύμφωνα με τον Παυσανία κατά τα Ομηρικά χρόνια– είναι σφραγισμένη από τη λειτουργία εκεί του Τροφωνείου. Επρόκειτο για ένα από τα πέντε σημαντικότερα μαντεία της Ελλάδος που λειτούργησε από το 550 π.Χ. έως τις αρχές του 5ου μ.Χ. αιώνα, με την κατάργηση των πολυθεϊστικών λατρειών από τον Θεοδοόσιο.

Θα ήταν ενδιαφέρουσα μια μελέτη της αρχαίας Λιβαδειάς, των κρίσιμων ιστορικών της γεγονότων –της λεηλασίας της για παράδειγμα από τον Λύσανδρο το 395 π.Χ., ή από τον Μιθριδάτη το 86 π.Χ.– των μνημείων της, των κλασικών και ελληνιστικών χρόνων, –εκεί, εν καιρώ ειρήνης– στη δεξιά όχθη της Έρκυνας (του λουτρού της αγοράς, του μητρώου), με πλαίσιο αναφοράς το ιερό άλσος του Τροφωνίου, στην αριστερή όχθη του ποταμού, και την όλη τελετουργική ατμόσφαιρα του Μαντείου. Η μυστηριακή διάσταση αυτού, με αφετηρία την πηγή της λήθης και της μνημοσύνης ίσως φωτίσουν αμυδρά τη σπαρακτική ανάγκη του ανθρώπου για διαισθητική πρόβλεψη και συνάμα για υπέρβαση των ορίων της καθημερινότητας.

Όλος ο χώρος του Μαντείου καθώς και ο τρόπος χρηστηριασμού των μαντευομένων έχουν περιγραφεί λεπτομερώς από τον Παυσανία. Θα λέγαμε συνοπτικά ότι στο δενδρόφυτο άλσος του Τροφωνείου ο ομώνυμος ήρωας ταυτίζεται ή παρομοιάζεται με τον θεό της ιατρικής τον Ασκληπιό –τον γιο του Απόλλωνα– και η Έρκυνα –η κατά μια εκδοχή κόρη του Τροφωνίου– με την Υγεία, τη θυγατέρα του Ασκληπιού. Ιδιαίτερα εντυπωσιακός ήταν, στον χώρο του άλσους, ο ναός του Τρο-

Mideia according to Pausanias in Homeric times– has been sealed by the operation of Trofoneio in the area. This was one of the five most significant oracles of Greece that functioned from 550 B.C. until the beginning of the 5th century A.D., when the worship of pagan deities was abolished by Theodosius.

A study of ancient Livadeia would be very intriguing indeed, including significant events in its history –its plundering, for example, by Lysandros in 395 B.C., or by Mithridates in 86 B.C.– and its monuments from classical and hellenistic times, in times of peace, on the right bank of Erkyne (the baths, the market, the temple of the mother of gods), all against the background of the sacred forest of Trofonio, on the left river bank and the mystical atmosphere of the oracle. The mystical dimension of the latter, emanating from the source of Memory and Oblivion, might cast a dim light on man's desperate need for intuitive prediction, his need to transcend the confines of daily reality.

The entire location of the oracle, as well as the way the oracles were delivered, have been described in detail by Pausanias. We could say that in the Trofonio grove, the hero by the same name is identified with or likened to Asklepios, the god of medicine, son of Apollo, and Erkyne –according to a theory daughter of Trofonios– is likened to Hygeia, daughter of Asklepios. In the area of the grove, the temple of Trofonios stood particularly imposing, with the statue of Trofonios, a work of Praxiteles, depicting him as Asklepios, with his sacred symbols.

Apart from the grove, there were also buildings dedicated to the worship of Agathe Tyche, the Benevolent Demon of Artemis, of Hermes, Dionysus, Pan, the nymphs and deities

φώνιου με το λατρευτικό του άγαλμα, έργο του Πραξιτέλη, που τον παρίστανε σαν τον Ασκληπιό, με τα ιερά σύμβολά του. Εκτός του άλσους υπήρχαν ακόμα χώροι ή κτίσματα αφιερωμένα στη λατρεία της Αγαθής Τύχης, του Αγαθού Δαίμονα της Αρτέμιδος, του Ερμή, του Διονύσου, του Πάνα, των νυμφών και των θεοτήτων του τοκετού. Επιπλέον υπήρχε τάφος του Αρκεσιλάου, ιερά του Απόλλωνος, της Δήμητρας Ευρώπης και ναός του Διός Βασιλέως προς τιμήν των οποίων τελούνταν κατά το μήνα Πάναμο (Αύγουστος – Σεπτέμβριος) τα Βασίλεια, γιορτή με αγώνες και πομπές κανηφόρων που καθιερώθηκαν το 371 π.Χ., σε ανάμνηση της νίκης των βοιωτών στα Λεύκτρα. Στο ναό αυτό του Διός αφιερώνονταν απελευθερωμένοι δούλοι. Το κατάγαιο άντρο, «το μαντείον υπέρ το άλσος επί του όρους» δεν έχει ακόμα εντοπισθεί. Το Μαντείο του Τροφώνιου είχαν συμβουλευθεί ο Κροίσος (Ηρόδοτος, 1.46-47), ο Μαρδόσιος (Ηρόδοτος, 8,134), ο Αιμίλιος Παύλος, πιθανόν ο αυτοκράτορας Αδριανός και ο Παιουσιανός.

Λεπτά και αδιόρατα νήματα συνδέουν το Τροφώνειο με το γειτονικό μαντείο των Δελφών. Και αυτό όχι μόνο από το γεγονός ότι κατ' υπόδειξη της Πυθίας, και μετά από συγκεκριμένη μμητική διαδικασία έγινε η αποκάλυψη της θέσης του Τροφώνειου. Ενδιαφέρει ιδιαίτερα το ότι, σύμφωνα με τον Ομηρικό ύμνο προς τον Απόλλωνα, ο Τροφώνιος με τον αδερφό του Αγαμήδη, ήταν οι αρχιτέκτονες του Απολλώνιου ναού στους Δελφούς. Σε συμβολικούς όρους ο Τροφώνιος ως αρχιτέκτων του ναού είναι συνάμα και αρχιτέκτων του υπερσυνειδητού. Το μαντείο του Τροφώνιου –σύμφωνα με το μύθο της ανακάλυψής του αλλά και την όλη του λειτουργία και την παράσταση του άντρου στο χώρο– θεωρείται, από συμβολική επίσης σκοπιά ένα από τα τελειότερα και χαρακτηριστικότερα σύμβολα του ασυνειδητού. Όλα συνέβησαν ωσάν την αυγή του πολιτισμού να γεννήθηκε και η ανάγκη διαισθητικής

of labour. Furthermore, there was Arkesilaos' tomb, and the temples of Apollo, Demetra Europa and Zeus Vasileus, in whose honour the Vasileia took place every Panamo (a month corresponding to August - September). These festivities involved games and processions of basket-bearing virgins that were established in 371 B.C., to commemorate the victory of the Voiotians in Leuktra. In this temple of Zeus emancipated slaves committed themselves. The underground cavern, "the oracle over the grove, on top of the mountain" has not been located yet. The oracle of Trofonio had been consulted by Croesus (Herodotus, 1.46-47), ο Mardonius (Herodotus, 8,134), Aemilius Paul, and, possibly, the emperor Adrian and Pausanias himself.

A fine and imperceptible thread connects Trofonio with the neighbouring oracle of Delphoi. This is not simply because the location of Trofonio was revealed after a suggestion of the Pythia and a particular process of initiation. It is particularly significant that, according to the Homeric hymn to Apollo, Trofonius, along with his brother, Agamedes, were the architects of the temple of Apollo at Delphoi. On a symbolic level, Trofonius, architect of the temple, is also an architect of the supernatural. The oracle of Trofonius –according to the myth behind its discovery and the overall function and representation of the cavern in space– is considered to be, again on a symbolic plane, one of the more typical symbols of the unconscious. It all happened as if, at the dawn of civilization, the need was also born for an intuitive representation in space of all aspects of the Ego in the interests of spiritual balance.

Whatever the answer might be, the point behind the creation of all the temples was the quest for such a balance. This is a fact that every last settlement on the furthestmost west end of

απεικόνισης στο χώρο όλων των τμημάτων του Εγώ προς όφελος της ψυχικής ισορροπίας.

Όπως και να 'χει, η αναζήτηση αυτής της ισορροπίας είναι έργο όλων των ιερών. Γεγονός που μας θυμίζει και ο τελευταίος οικισμός στο ακρότερο δυτικό σημείο του Ελικώνα στη Στείρη. Η λατρεία εδώ του Ασκληπιού είναι μαρτυρημένη από επιγραφή που βρέθηκε στην Ακρόπολη της Στείρης. Στο ιερό του μειλίχιου Ασκληπιού – κοντά στο μοναστήρι του θεού των ψυχικών ασθενειών – αφιερώνονταν και απελευθερωμένοι δούλοι. Στην ίδια πόλη υπήρχε ιερό της Δήμητρας σιρίτις, άγαλμα της στοάς περιβεβλημένο με ταινίες – που θεωρείται από τα αρχαιότερα της Δήμητρας και τέλος ένα ακόμα μαρμάρινο άγαλμα της ίδιας θεάς που την παριστά να κρατά δάδες, σε αναζήτηση ίσως της κόρης και της νέας άνοιξης.

Το Ελικώνιο άλσος των Μουσών συντονίζει, θα έλεγε κανείς, με διακριτικά μουσικά νήματα την τακτή εκτέλεση των πολυάριθμων τελετών λατρείας και αγώνων – μουσικών ποιητικών και άλλων – οδηγώντας μυητικά τους πολίτες στα μυστικά της μνήμης και του χρόνου.

Η ουσιαστική συγγένεια του Ελικώνιου χώρου με το Δελφικό μαντείο έχει καλλιτεχνικά εκφραστεί ιδιαίτερα δε με τις αναπαραστάσεις του Μουσηγέτη με την ακολουθία του. Είναι αυτός που πραγματοποιεί την αρμονική ισορροπία των επιθυμιών, όχι με την κατάργηση των ανθρώπινων παρορμήσεων αλλά με τον προσανατολισμό τους προς ένα πνευματικοποιημένο ορίζοντα.

Εάν ο Φοίβος είναι το κέντρο και ο ομφαλός της γης για να καθοδηγεί το ανθρώπινο γένος, όπως έλεγε ο Πλάτων, τούτο γίνεται με την ακολουθία των Ελικωνιάδων, με τον ρυθμό τους και την διαισθητική τους πρόβλεψη. Την πρώτη τους δικαιοδοσία ως θεοτήτων των πηγών και των ρυακιών – από το κελά-

Elikonas at Steiri verifies. An inscription found on the acropolis of Steiri gives evidence to the worship of Asklepios. Emancipated slaves committed themselves to the temple of the meek Asklepios – near the monastery of the god of mental illnesses. In the same city, there was a temple of Athena Streiritis, with a statue considered to be one of the most ancient of Demetra, and, lastly, a marble statue of the same goddess picturing her bearing torches, in search of her daughter and the new spring.

One could say that the grove of the Muses on Elikonas orchestrates, with fine musical threads, the performance of the various worship ceremonies and games – musical, poetic and other – initiating citizens to the secrets of memory and time.

The affinity of Elikonian space with the oracle of Delphoi has been artistically expressed, primarily with representations of Musegetes with his retinue. His is the one who achieves the harmonious balance of wishes, not by abolishing human impulses, but by giving them a spiritual orientation.

If Phoivos is the center of the earth, guiding the human race, in the words of Plato, this is achieved with the retinue of the Elikoniads, the Muses, their rhythm and their intuitive powers. Their main property is to be deities of springs and brooks, whose babble has taught them their melodic rhythm. Thus this is the help they offer, protecting the clarity of the sources – the liquid mirror, reflection of the conscience – they help accomplish the qualities of these sources: natural rejuvenation, apollonian purification, intuition and the mystical power of the rhythm, the latter being the most significant feature of the mother source of the Elikoniads, Mnemosene.

ρυσμα των οποίων έμαθαν το μελωδικό ρυθμό– τη φέρνουν πάντα εντός τους. Βοηθούν έτσι, με την προστασία της διαύγειας των πηγών –του υδάτινου καθρέπτη, της εικόνας της συνείδησης– την πλήρωση όλων των λειτουργιών των ίδιων αυτών πηγών: της φυσικής αναγέννησης, του απολλώνιου εξαγνισμού, της ενόρασης και της μουσικής δύναμης του ρυθμού– το τελευταίο, ιδιαίτερο, επαναλαμβάνουμε, γνώρισμα της μητρικής πηγής των Ελικωνιάδων, της Μνημοσύνης.

Οι Ελικώνιες λατρείες, όπως κάθε στοιχείο πολιτισμού έχουν πάντα κάτι, μέσα στο χρόνο, να διδάξουν, όταν αυτό είναι κυρίως μετουσιωμένο σε αυθεντικό έργο τέχνης. Τα μουσικά των έργων αυτών, το άρρητο που περικλείουν, συντελεί ώστε η ζωή τους, όπως έλεγε ο Ε. Ρίλκε, να μην τελειώνει, να περνά δίπλα στη δική μας που φεύγει. Για την αληθινή τέχνη ενενήντα γενιές πίσω δεν είναι –όπως και για την γεωχρονολογική κλίμακα– παρά το χθεσινό λυκόφως με ότι αυτό κομίζει: την οδύνη αλλά και την προσμονή, την απελπισία αλλά και την ελικώνια αρμονική πνοή ελπίδας.

Worship on Elikonas, just as any element of civilization, has something to impart, especially when the meaning is encoded in an authentic work art. As E. Rilke said, the mysteries of these works, their inexpressible nature, is such that their life never ends, it runs parallel to ours, which is passing. For true art, ninety generations back are, just like with the geochronological scale, simply yesterday's twilight and all that it brings, the agony and the anticipation, the despair but also a harmonious, Elikonian breath of hope.

13. Πύργος στη Θίοβη / Tower at Thisbe

14

14. Βυζαντινός πύργος Άσκρις / Byzantine tower at Askre

ΧΩΡΟΙ ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΑΛΛΟΥΣ

AREAS OF NATURAL BEAUTY

Ο Πausanias περιγράφει τον Ελικώνα ως το πιο γόνιμο και πιο πλούσιο όρος σε φυτά αυτόχθονα, σε δένδρα ήμερα και βότανα θαυματουργά. Όρος του οποίου η βλάστηση δε «βοηθάει» το θάνατο, με την έννοια ότι τα περισσότερα φυτά του αποτελούν αντίδοτο σε διάφορα θανατηφόρα δηλητήρια γνωστά στην εποχή του Πausanias. Χαρακτηριστικά δε αναφέρει ότι ακόμη και το τσίμπημα των φιδιών στον Ελικώνα δεν προκαλεί το θάνατο.

Ο Πausanias δεν κάνει αναφορά στα δάση του Ελικώνα παρά μόνο στα «ήμερα» δένδρα που προσφέρουν καρπούς σε ανθρώπους και ζώα, αποδίδοντας έτσι στο βουνό το χαρακτηριστήρα του «ήμερου» και «ήρεμου».

Όστόσο οι περισσότερες από τις κορυφές του Ελικώνα είναι δασωμένες ενώ υπάρχουν και πολλά μικρά συνήθως γυμνά οροπέδια. Τα ψηλά δάση, ελάτης, τα χαμηλότερα δάση δρυός και η ποώδης βλάστηση των ψηλών κορυφών και των γυμνών οροπεδίων, σε συνδυασμό με τους γεωμορφολογικούς σχηματισμούς, την εναλλαγή των υψομέτρων και τα υδάτινα στοιχεία δημιουργούν τοπία μεγάλης αισθητικής αξίας και εναλλαγή στην εικόνα που παρέχει το φυσικό τοπίο.

Η διασπορά των χώρων φυσικού κάλλους αναδεικνύει όλο τον Ελικώνα. Εξάλλου η παρουσία των κυρίαρχων στοιχείων των δασικών τοπίων –μορφή, χρώμα, γραμμή, υφή– σ' όλη την

Pausanias described Elikonas as the most fertile mountain, the richest in indigenous plants, "tame" trees and miraculous herbs. A mountain whose vegetation is no "help" to death, in the sense that most plants provide the antidote to various lethal poisons known from the time of Pausanias. In fact, he mentions that even a snake-bite on Elikonas does not bring about death.

Pausanias makes no mention to the forests on Elikonas, but merely to the "tame" trees that provide their fruit to man and animals, hence the name he attributes to the mountain, "tame" and "tranquil".

However, the majority of mountain peaks on Elikonas are covered in forests, while some few and usually small bare plateaus are also found. The tall forests of fir trees, the lower oak forests, the mossy vegetation of the peaks and the bare plateaus compose landscapes of great aesthetic value and scenic variety.

These areas of scenic beauty are dispersed along the mountain range, thus enhancing Elikonas. A constant sense of novelty is created to the observing eye through the dominant elements of the forest scenery –shape, colour, texture, contour– present throughout the area, in combinations that give rise to different visual effects. In the areas that overlook the

έκταση της περιοχής, αλλά με διαφορετική οπτική επίδραση δημιουργούν στον άνθρωπο συνεχώς την αίσθηση του καινούριου. Εξάλλου, στις περιοχές με όψη προς τον Κορινθιακό κόλπο μειώνεται μεν η αισθητική αξία της βλάστησης με την επικράτηση πτωχής βλάστησης αείφυλλων, πλατύφυλλων, πλην όμως η θέα του υγρού στοιχείου αλλάζει την όψη του Ελικώνα. Η περιοχή που ξεχωρίζει είναι η θέση «Παμπλούκι» με όψη προς τον κόλπο της Ζάλτσας και τους υπόλοιπους δαντελωτούς σχηματισμούς που δημιουργεί ο συνδυασμός του βουνού με τη θάλασσα προς τον Κορινθιακό κόλπο.

Στο χώρο που οριοθετείται από τους οικισμούς Ανάληψη – Ελικώνας – Κυριάκι – Αγία Άννα – Αγία Τριάδα κυριαρχεί το βαθύ πράσινο των αιωνόβιων ελάτων. Στην όλη όμως διαδρομή παρουσιάζονται εναλλαγές, είτε με τα γυμνά διάκενα των ασβεστολιθικών εξάρσεων, είτε με τις οροπεδιακές καλλιέργειες και βοσκοτόπους.

Η περιοχή της Αρβανίτσας εντυπωσιάζει με τη δομή του χώρου. Η παρουσία της πηγής νερού παρασύρει τον επισκέπτη σε διακοπή της πορείας του. Οι μικρές φυσικές λίμνες που δημιουργούνται κατά τους χειμερινούς μήνες στις dolines του Ελικώνα και της Αγίας Άννας δημιουργούν ξεχωριστή αίσθηση. Εξάλλου, η πανοραμική θέα κατεβαίνοντας από τον Ελικώνα στην Ανάληψη και στη Λιβαδειά προσφέρει αλησμόνητες εικόνες στον επισκέπτη της περιοχής.

Διαφορετική δομή παρουσιάζει η σύνθεση της βλάστησης στον άξονα Αγία Τριάδα – Άσκη. Η παρουσία του χαμηλού δάσους δρυός σ' όλα το μήκος της κοιλάδας των Μουσών δημιουργεί ένα νέο περιβάλλον. Πάνω από αυτά ορθώνεται η γυμνή ασβεστολιθική κορυφή του Ζαγαρά. Η παρουσία του υγρού στοιχείου, ειδικά κατά τους θερινούς μήνες στα πλατώματα της «Ριγανιάς» σε συνδυασμό με τα άγρια πετρώματα του

Corinthian Bay, the aesthetic value of the vegetation declines, as evergreens- broad-leaved tress take over, and yet the presence of the water element transforms the view of Elikonas. The area that stands out is the place known as "Bamalouki", looking onto the bay of Zaltsa and the other dentelated formations appearing as the mountain meets the sea in the direction of the Bay of Corinth.

In the area bordered by the settlements of Analipsi, Elikonas, Kyriaki, Agia Anna, Agia Triada, it is the dark green of perennial fir trees that prevails. However, the route is rich in variety, as the bare interludes of volumes of limestone are succeeded by plateau cultivations and pastureland.

The area of Arvanitsa impresses with the structure of space. The presence of the spring entices the visitor to interrupt his course. The small natural lakes forming during the winter months in the dolines of Elikonas and Agia Anna created a unique sensation. The panoramic view as we descend from Elikonas to Analipsi and Livadeia, is a source of memorable scenes for the visitor to the area.

The vegetation on Agia Triada – Askri axis presents a different structure. The presence of the low oak forest alongside the valley of the Muses creates a new environment. Above it, rises the imposing bare limestone peak of Zagaras. The presence of the water element, especially in the summer months, in the plateaus of Rigania, coupled with the harsh rock formations of Zagaras and the more hospitable ones of Paliofeva, create breathtaking scenery.

The eye of the traveler who will reach the peak of Zagaras will embrace the valley of Copaida in the north, the lakes Yliki and Paralimni, and the area of Thebes to the east, it will skim the

Ζαγαρά και τα πιο φιλόξενα της Παλιοφήβας, δημιουργούν τοπία αισθητικού κάλλους.

Το βλέμμα του περιηγητή που θα φθάσει μέχρι την κορυφή του Ζαγαρά θ' αγκαλιάσει την πεδιάδα της Κωπαΐδας στα βόρεια, τις λίμνες Υλίκη και Παραλίμνη καθώς και την περιοχή της Θήβας στα ανατολικά και θ' αγναντέψει τα βουνά της Πελοποννήσου νότια πέρα από τον Κορινθιακό Κόλπο.

Ένα σημείο το οποίο κάνει ως προς την αισθητική αξία του γύρω χώρου αλλά αποτελεί μοναδική εικόνα στην όλη έκταση είναι ο καταρράκτης της «Πέτρας», ο οποίος συναντάται σ' ένα κατοτράχαλο δρόμο που συνδέει τους οικισμούς Ευαγγελίστριας και Πέτρας.

Η πολυμορφία των τοπίων που απαντάει ο επισκέπτης περιδιαβαίνοντας τον Ελικώνα προσφέρει εικόνες που μεταπηδούν από το βουνό στη θάλασσα, από το ορεινό στο πεδινό, από άγριο στο ήμερο. Εικόνες που δημιουργούν ποικιλία εμπειριών και συναισθημάτων.

mountains of the Peloponnese in the south, beyond the Corinthian bay.

The only point in the course that loses in aesthetic value while being a unique sight in the entire area is the Petra waterfall, which lies on a rough road linking the villages of Evaggelistria and Petra.

The diversity of scenery encountered by the visitor wandering around Elikonas offers images of both mountain and sea, of mountain and plain, of wild and tame; Images yielding a multitude of experiences and emotions.

16

17

18

15. Φθινόπωρο στον Ελικώνα / Autumn on Elikonas (σελίδα /page 27)
16. Το Παμπλούκι / Pamblouki
17. Προς την Ευαγγελίστρια / On the way to Evaggelistria
18. Θέα από το μοναστήρι του Οσίου Λουκά
View from the monastery of Osios Loukas
19. Περιοχή Ευαγγελίστριας / Area of Evaggelistria

20

21

20-21. Κοιλιάδα των Μουσών / Valley of the Muses

23

24

- 22. Ο Ζαγαράς / Zagaras
- 23. Χειμώνας στον Ελικώνα
Winter in Elikonas
- 24. Διαδρομή στον Ζαγαρά
Scenery on Zagaras

25. Το φράγμα του Μόρνου / The Mornos dam

26. Οι ελαιώνες στους πρόποδες
του μοναστηριού του Οσίου Λουκά
Olive groves below the monastery
of Osios Loukas

27. Χώρος αναψυχής στο δάσος της Κορώνειας
Recreation area at the forest of Koroneia

28. Σπήλαια στη Θίσβη / Caves in Thisbe

25

26

27

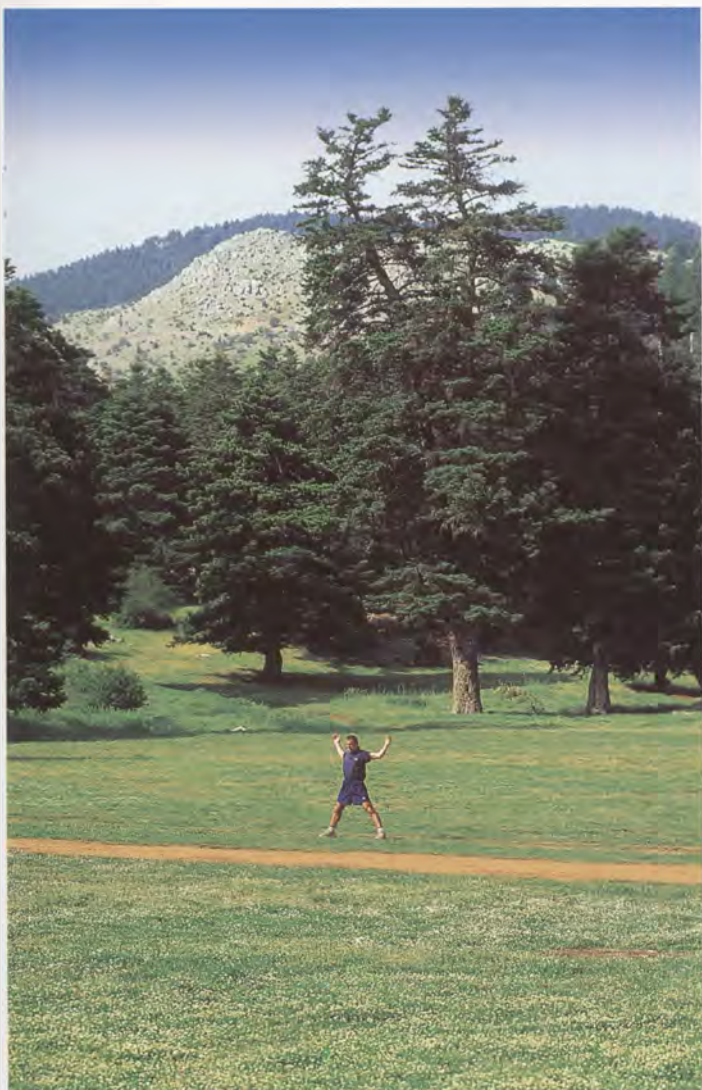
28

29

30

31

32

29. Κορυφή στον Ελικώνα / A peak of Elikonas

30. Αρβανίτσα / Arvanitsa

31. Πρωινή άσκηση στην Αρβανίτσα / Morning exercise in Arvanitsa

32. Χώρος αναψυχής στην Αρβανίτσα / Recreation area in Arvanitsa

33

34

35

33. Το Σαράντι / Saranti
34. Ελαιώνες πάνω από το Σαράντι / Olive groves over Saranti
35. Η παραλία της Αλυκής / The beach at Alyki

36

36. Τοπίο στο Δίστομο / Scenery at Distomo

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

ARCHITECTURAL HERITAGE

Στην περιοχή του ορεινού όγκου του Ελικώνα αναπτύσσονται είκοσι οικισμοί. Πολλοί από αυτούς αποτελούν συνέχεια αρχαίων οικισμών των οποίων η ύπαρξη μας παραδίδεται από αρχαίους συγγραφείς όπως ο Πausanias. Τέτοιοι οικισμοί είναι η Αλίαρτος, το Δίστομο, η Κορώνεια και το Στείρι.

In the area of the massif of Elikonas twenty settlements are developing. Many of these constitute a continuity of ancient settlements, whose existence has been recorded by ancient authors such as Pausanias. Such are the settlements of Aliartos, Distomo, Koroneia and Steiri.

Κάποιοι άλλοι οικισμοί αναπτύχθηκαν σε οχυρές θέσεις, προστατευμένοι από τις βουνοκορφές του Ελικώνα. Οι θέσεις που επιλέγονται είναι επικλινείς, διασφαλίζοντας έτσι τον καλό αερισμό και φωτισμό των κτηρίων του οικισμού. Ο οικισμός οργανώνεται σε επάλληλα επίπεδα, που παρακολουθούν τις ισοϋψείς του εδάφους, δημιουργώντας έτσι περισσότερους από έναν πυρήνες-κέντρα. Σ' αυτήν την κατηγορία πολεοδομικών σχηματισμών ανήκουν η Αγία Τριάδα, το Κυριάκι και η Ευαγγελίστρια.

Στους περισσότερους οικισμούς σώζονται αυθεντικά τμήματα του πολεοδομικού ιστού τους, από τα τελευταία χρόνια της τουρκοκρατίας. Χαρακτηριστικό αυτής της οργάνωσης είναι οι ακανόνιστου πλάτους τεθλασμένοι οδικοί άξονες, κάποιοι από τους οποίους καταλήγουν σε αδιέξοδα.

Η αρχιτεκτονική των κτηρίων των οικισμών του Ελικώνα καθορίζεται από τον οικονομικό χαρακτήρα αλλά και από τα διαθέσιμα υλικά και το κλίμα της περιοχής. Κυρίαρχο υλικό στην περιοχή αποτελεί η πέτρα, προερχόμενη κυρίως από τις πλαγιές του Ελι-

Some other settlements developed on fortified positions, protected by the mountain peaks of Elikonas. The locations selected are inclining, thus securing the good ventilation and lighting of the settlement buildings. The settlement unfolds on successive levels that follow the contour lines of the terrain, creating a variety of nuclei-centers. Settlements that belong to this category of planning formations are those of Agia Triada, Kyriaki and Evaggelistria.

In the majority of settlements, authentic sections of their planning tissue remain, from the later years of the Turkish domination. Characteristic of this type of arrangement are the crooked roads of irregular width, some of which lead to an impasse.

The architectural style of the residential buildings of the Elikonas settlements is determined by the economic nature of the settlements, as well as by the materials available and the local climate. Stone is the dominant material, primarily extracted from the slopes of Elikonas. The off-white to light

κώνα. Το χαρακτηριστικό υπόλευκο έως ανοικτό φαιό χρώμα τους σηματοδοτεί τα παραδοσιακά κτήρια της περιοχής.

Η μορφολογία των κατοικιών στην ευρύτερη περιοχή ορίζεται από τους αυστηρούς, ορθογώνιους, συμπαγείς πέτρινους όγκους. Είναι χαρακτηριστική η απουσία των ημιυπαίθριων χώρων που συναντούμε στους πεδινούς οικισμούς και των οποίων η έλλειψη θα πρέπει να αποδοθεί στο ψυχρό ορεινό κλίμα. Πρόκειται συνήθως για διώροφα κτήρια των οποίων η οργάνωση ακολουθεί την αρχή της τριμερούς διαίρεσης του κτίσματος. Η μορφολογία αυτή αποτελεί την «λαϊκή» αγροτική εκδοχή των αστικών κατοικιών των αρχών του 20ου αιώνα.

Είναι εμφανής η οργάνωση σε τρεις ζώνες σε όψη και σε κάτοψη. Η κεντρική ζώνη αυτού του τύπου κατοικίας αποτελεί τον άξονα συμμετρίας στην οργάνωση της όψης. Ο αξονικός της χαρακτήρας τονίζεται από τον κεντρικό εξώστη του ορόφου, την κεντρική είσοδο του ισόγειου και σε κάποιες περιπτώσεις από το κεντρικό αέτωμα της στέγης.

Το κύριο χαρακτηριστικό αυτού του τύπου κατοικίας είναι η εσωτερική οργάνωση της ζωής των χρηστών, μέσω της κατάργησης των ημιυπαίθριων χώρων και των λειτουργιών που αυτοί συνεπάγονταν, την εξειδίκευση του λειτουργικού χαρακτήρα των δωματίων του σπιτιού, καθώς και την χωροταξική αυτονόμηση των χώρων που στεγάζουν τα ζώα και τις παραγωγές των χρηστών.

Λιγότερο διαδεδομένος είναι ο τύπος κατοικιών που έχει αναπτυχθεί στον ευρύτερο ελληνικό και βαλκανικό χώρο κατά τα χρόνια της τουρκοκρατίας, με συμπαγή όψη προς τον δρόμο και ανοικτό χώρο προς την εσωτερική αυλή. Και αυτά είναι συνήθως λιθόκτιστα.

Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της αρχιτεκτονικής των οικισμών του Ελικώνα αποτελεί η διαμόρφωση τοξωτών υπέρθυρων

gray color typical of this stone is characteristic of the traditional buildings of the area.

The architecture of houses in the wider area is defined by the austere, rectangular, compact volumes of stone. The absence of semi-outdoor spaces that are encountered in plain settlements is striking and is probably due to the cold mountain climate. These are usually two-storeyed buildings whose arrangement is in keeping with the principle of the tripartite division of the building. This style constitutes the rural version of urban residences of the beginnings of the 20th century.

The arrangement in three zones is evident in both the front and the ground plan of the buildings. The central zone of this type of residence is the symmetry axis in the organization of the front. Its function as axis is underlined by the central balcony, the central ground floor entrance and, in some cases, the central gable of the roof.

The dominant feature of this type of residence is the internal organization of the users' life, by means of the abandonment of semi-outdoor spaces and the functions that they entailed, the specialization of the functional character of the rooms, and the independence of the spaces that accommodated the animals and the products of the users.

A less frequent type of residence is the one developed in the wider Greek and Balkan area during the Turkish domination, with a compact front facing the street and an open space towards the interior yard. These residences are also built with stone.

A particular architectural feature of the Elikonas settlements is the creation of arched lintels in the openings with special chiseled arch-stone in combination with compact plinths.

στα ανοίγματα με ειδικούς λαξευτούς θολίτες σε συνδυασμό με συμπαγείς πλίνθους. Στην περιοχή υπάρχει παράδοση στο χτίσιμο της πέτρας, ενώ αριθμός πετράδων από το Κυριάκι και την Αγία Τριάδα δουλεύει ακόμη για την κάλυψη των αναγκών της γύρω περιοχής

Χαρακτηριστικά κτίσματα των οικισμών αποτελούν οι εκκλησίες και τα σχολεία, τα σημαντικότερα δημόσια κτήρια που υπάρχουν σε όλους τους μικρούς ορεινούς οικισμούς. Στην είσοδο του Διστόμου κοντά στο σημερινό Δημαρχείο σώζεται το Α' Δημοτικό Σχολείο Διστόμου, χαρακτηριστικό σχολικό κτήριο με μορφολογία επηρεασμένη από τον νεοκλασικισμό, το οποίο, αφού αποκαταστάθηκε, χρησιμοποιείται από την Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, ως εργαστήριο συντήρησης και μόνιμος εκθεσιακός χώρος ευρημάτων της περιοχής.

Αξιόλογο επίσης στοιχείο των οικισμών αποτελούν οι δημόσιες βρύσες. Στον οικισμό του Αγίου Γεωργίου αναστηλώθηκε πρόσφατα η παλιά εξάκρουνος βρύση και αποκαταστάθηκαν οι πέτρινες λεκανίδες στην βάση της.

Η πόλη της Λιβαδειάς ήταν γνωστή στην αρχαιότητα κυρίως για το Μαντείο του Τροφωνίου Διός, το οποίο, δεν έχει μέχρι σήμερα εντοπισθεί. Η εποχή της ακμής της εντοπίζεται στον 2ο μ.Χ. αιώνα. Στα βυζαντινά χρόνια η πόλη ταλαιπωρείται από συχνές βαρβαρικές επιδρομές, μέχρι τον 12ο αιώνα, οπότε ζει μια δεύτερη περίοδο οικονομικής και κοινωνικής ακμής, κυρίως χάρις στην καλλιέργεια του μεταξιού. Από τις αρχές του 13ου μέχρι και τα μέσα του 15ου αιώνα, η Λιβαδειά περιέρχεται κατά σειρά στην κατοχή των Φράγκων, των Καταλανών και των Βενετών.

Στα χρόνια των Καταλανών χρονολογείται το τείχος της πόλης με τους επτά αρχικά πύργους, από τους οποίους σήμερα

There is a tradition of stone building in the area, while a number of stone workers from Kyriaki and Agia Triada still work to cover the needs of the surrounding area.

Churches and schools are landmark buildings in these settlements, the most significant public buildings that exist in all small mountain settlements. At the entrance of Distomo, in proximity to the present Town Hall, there is the 1st Primary School of Distomo, a distinctive school building whose style bears a neoclassic influence. Since its restoration it has been used by the Department of Prehistoric and Classical Antiquities as a restoration studio and a permanent exhibition room for findings from the area.

Another significant feature of the settlements are the public drinking fountains. In the Agios Georgios settlement the old six-spout drinking fountain was recently restored and the stone bassinets at its base were rehabilitated.

The town of Livadeia was known in antiquity primarily for the oracle of Trofoneiou Zeus, which has not been located to this date. The era of its prosperity is estimated at the 2nd century A.D. In the Byzantine years, the town was plagued by frequent barbaric raids until the 12th century, when the town enjoyed a second period of economic and social prosperity, primarily due to the cultivation of silk. From the beginning of the 13th until the middle of the 15th century, Livadeia fell in the occupation of first the Franks, and subsequently the Catalans and the Venetians.

The city wall with its (initially) seven towers is dated at the reign of the Catalans. Three of these towers remain today, one of which, found in the area of Krya, was recently restored.

The 18th century found the town in a period of flourishing that also affected its builtscapes. On June 26, 1821, the town of

σώζονται τρεις. Ένας από αυτούς βρίσκεται στην περιοχή της Κρύας και πρόσφατα αναστηλώθηκε.

Ο 18ος αιώνας βρίσκει την πόλη σε εποχή μεγάλης οικονομικής ανάπτυξης, η οποία επηρεάζει και το χτισμένο περιβάλλον της πόλης. Η πόλη της Λιβαδειάς στις 26 Ιουνίου 1821 καταστρέφεται από πυρκαγιά, που μας στέρησε την εικόνα της πόλης του 19ου αιώνα όπως αυτή φαίνεται σε χαρακτηριστικά της εποχής και διασώζεται μέσα από τα κείμενα των περιηγητών. Κτήρια από την εποχή της ανοικοδόμησης της πόλης στις αρχές του 20ου αιώνα σώζονται στους κεντρικούς οδικούς άξονες της πόλης.

Ανάμεσα του ξεχωρίζουν χαρακτηριστικά δείγματα διώροφων νεοκλασικών κτηρίων κατοικίας όπως αυτά που σώζονται στις δυο πλευρές της οδού Ελευθερίου Βενιζέλου. καθώς και παλαιότερα δείγματα αστικών κατοικιών με σαφή επιρροή από την αρχιτεκτονική των χρόνων της τουρκοκρατίας με προεξοχές στον όροφο όπως αυτά που σώζονται κατά μήκος της οδού Στρατηγού Ιωάννου.

Livadeia was destroyed by a fire that deprived us of the image that the town had in the early 19th century, as it is depicted in engravings of the time and the writings of travelers. There are, however, buildings that have been preserved from the reconstruction of the town in the beginnings of the 20th century the on the central roads of the town.

Among them, stand out some characteristic specimens of two-storeyed neoclassical residential buildings, such as the ones found on the two sides of Eleutherios Venizelos Street, as well as older samples of urban residence, such as the ones on Stratigou Ioannou Street, that bear an obvious influence from the period of Turkish domination, with projections on the first floor.

38

37. Η πλατεία του Ελικώνα / Elikonas square (σελίδα / page 43)

38. Η θέα προς τον Κορινθιακό κόλπο / The view to the Corinthian bay

39

41

43

- 39. Το Κυριάκι / Kyriaki
- 40. Το Μαυρομμάτι / Mavrommati
- 41. Οι Θεσπιές / Thespies
- 42. Η Ανάληψη / Analipsi
- 43. Η Αγία Άννα / Agia Anna
- 44. Η Λιβαδειά / Livadeia
- 45. Το Λαφύστι / Lafysti
- 46. Η Κορώνεια / Koroneia
- 47. Το Δίστομο / Distomo
- 48. Ο Ευαγγελισμός / Evaggelismos
- 49. Ο Πρόδρομος / Prodromos

44

45

46

47

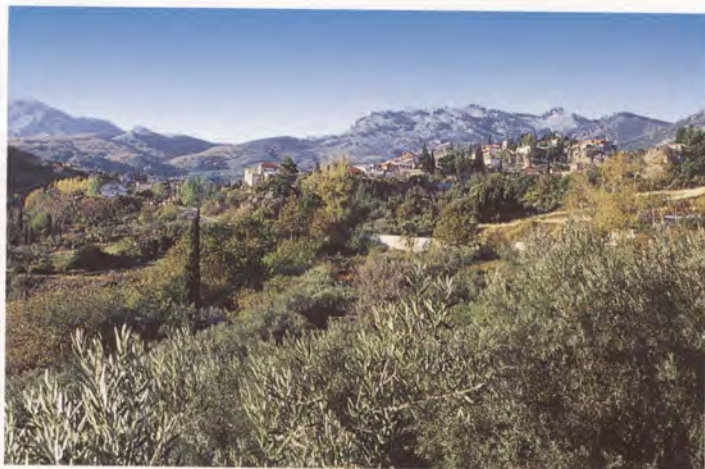
48

49

50

51

52

53

54

55

- 50. Ο Υψηλάντης / Ypsilantis
- 51. Η Αγία Τριάδα / Agia Triada
- 52. Η Άσκη / Askre
- 53. Η Δόμβραινα / Domvrena
- 54. Ο Άγιος Γεώργιος / Agios Georgios
- 55. Ο Ελικώνας / Elikonas
- 56. Η Λιβαδειά / Livadeia

57

58

59

57. Το Ρολόι της Λιβαδειάς / The clock at Livadeia
58. Το Καταλανικό κάστρο της Λιβαδειάς / The catalan castle of Livadeia
59. Γέφυρα στην Κρύα / Bridge at Krya

60

61

62

63

60. Κτητορική επιγραφή σε σπίτι της Άσκρης / Owner's inscription on a house of Askre

61. Κρήνες στον Άγιο Γεώργιο / Springs at Agios Georgios

62. Σπίτια στην Θίσβη / Houses in Thisbe

63. Σπίτι στο Νεοχώρι / A house in Neochori

64

65

66

67

68

64. Τόξο παραθύρου σε σπίτι στις Θεσπιές
Window arch of a house in Thespies
65. Δρόμος στην Αγία Τριάδα / Road in Agia Triada
66. Νερόμυλος στον Πρόδρομο / Water-mill in Prodomos
67. Φούρνος στο Δίστομο / Bakery in Distomo
68. Σπίτι στην Οίσβη / House in Thisbe
69. Αυλή στην Πέτρα / Yard in Petra
70. Σπίτι στο Σωληνάρι / House in Solinari
71. Δρόμος στην Ανάληψη / Road in Analipsi

69

70

71

72

73

74

75

76

- 72. Σπίτι στην Ελλοπία
House in Elloria.
- 73. Κτήριο στο Νεοχώρι
Building in Neochori
- 74. Σπίτι στις Θεσπιές
House in Thespies
- 75. Σπίτια στην Αγία Τριάδα
Houses in Αγία Τριάδα
- 76. Δρόμος στην Ευαγγελίστρια
Road in Evaggelistria

77

78

77. Μουσείο στο Δίστομο / The museum of Distomo

78. Σπίτι στο Κυριάκι / House in Kyriaki

79. Κτήριο στο Στείρι / Building at Steiri

79

80

80. Σπίτι στην Πέτρα / House in Petra

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ INDUSTRIAL HERITAGE

Τον 17ο αιώνα, η περιοχή της Λιβαδειάς χαρακτηρίζεται βακούφι της Μέκκας. Τα προνόμια που αποκτά από την Οθωμανική Αυτοκρατορία την βοηθούν να γίνει το σημαντικότερο εμπορικό κέντρο της περιοχής. Στην διάρκεια του 18ου αιώνα η ανάπτυξη αυτή φθάνει στο ανώτατο σημείο της, ώστε ολόκληρη η περιοχή της Βοιωτίας να ονομάζεται στους χάρτες και στα κείμενα της εποχής «χώρα της Λιβαδειάς».

Στα χρόνια που ακολουθούν η πόλη γνωρίζει ιδιαίτερη ανάπτυξη και οικονομική ευρωστία που στηρίζεται κυρίως στην παραγωγή, το εμπόριο και την επεξεργασία του βαμβακιού, την σημαντικότερη καλλιέργεια στην περιοχή. Η μεγάλη τοπική παραγωγή είχε σαν αποτέλεσμα την προσέλκυση των πρώτων βιομηχανικών μονάδων που σχετιζονταν με την επεξεργασία του βαμβακιού, στην περιοχή της Λιβαδειάς. Το νερό –ο λευκός άνθρακας του 19ου αιώνα– άφθονο στο κέντρο της πόλης γίνεται η κινητήρια δύναμη για μεγάλο αριθμό εργαστηρίων και βιομηχανιών. Οι πηγές της Έρκυνας στην Λιβαδειά, έδιναν ενέργεια σε οκτώ εκκοκκιστήρια, ένα κλωστήριο, ένα υφαντήριο, ένα βαφείο, τέσσερις αλευρόμυλους, τέσσερα νηματουργεία, μία νεροτριβή, ένα βυρσοδεψείο και ένα κυλινδρόμυλο

Η αξιοποίηση των πηγών της Έρκυνας και ειδικότερα της ρεματιάς του Ξεριά και της ροής του ποταμού μέσα από την

In the 17th century, the area of Livadeia was property of Mekka. The privileges acquired from the Ottoman Empire helped it to become the most important center of trade in the area. During the 18th century this development reached its zenith, to such an extent that the entire

area of Voiotia was referred to on the maps and the written works of the time as "Land of Livadeia".

In the following years, the city flourished and enjoyed particular economic prosperity based primarily on the production, trade and processing of cotton, the most significant produce of the area. The large local production resulted in the first industrial plants related to cotton processing being drawn to the area of Livadeia. The water –the white coal of the 19th century– was plentiful in the center of the city and thus became energy source for a large number of workshops and industries. The springs of Erkyina in Livadeia provided energy to eight cotton gins, a textile mill, a weaving mill, a dye works, four flourmills, four spinning mills, a wool wash, a tannery and a cylinder mill.

The development of the springs of Erkyina and, in particular, of the stream of Xeria and the flow of the river through the city, probably dates back a long time. The various travelers that passed through Livadeia, as early as the 17th century, talk of its water-powered workshops. Despite extensive damage

πόλη, πιθανότατα να είναι πολύ παλαιά. Οι διάφοροι περιηγητές που πέρασαν από την Λιβαδειά, ήδη από τον 17ο αιώνα, αναφέρονται στα υδροκίνητα εργαστήρια της. Παρά τις μεγάλες καταστροφές από την επανάσταση το 1841, ο Γάλλος ιστορικός Buchon, αναφέρει «...την συνεχή εκμετάλλευση των υδάτων της Έρκυνας που γυρίζει φαρδιές ρόδες που χρησιμοποιούνται στο άλεσμα των σιτηρών και στο πλύσιμο των μαλλιών του Παρνασσού». Ανάλογες πληροφορίες έχουμε και από τους περιηγητές που πέρασαν από την Λιβαδειά αργότερα. Στα 1862 η Λιβαδειά παράγει τους 1400 από τους 1520 τόνους της συνολικής παραγωγής του εκκοκκισμένου βαμβακιού, της Ελλάδας. Η εγκατάσταση της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδας στην Λιβαδειά το 1864 προωθεί την βιομηχανική ανάπτυξη της περιοχής.

Τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα της βιομηχανικής ανάπτυξης της Λιβαδειάς τα συναντάμε στις δυο όχθες της Έρκυνας. Δύο από αυτά τα κτήρια έχουν αναστηλωθεί και έχουν ενταχθεί στο ευρύτερο πρόγραμμα ανάπλασης και δημιουργίας χώρων πολιτισμού και αναψυχής κατά μήκος της Έρκυνας. Έτσι ο μύλος-εκκοκκιστήριο του Ακριδόπουλου λειτουργεί σαν συνεδριακό-εκθεσιακό κέντρο και χώρος εστίασης, ενώ στον αλευρόμυλο-εκκοκκιστήριο και νεροτριβή του Μαγκλάρα λειτουργεί το Ιστορικό και Εθνολογικό Μουσείο της πόλης και αναψυκτήριο.

Στις όχθες της Έρκυνας, στην περιοχή της Ταμπάχνας ξεχωρίζει ένα ακόμη μεγάλο βιομηχανικό συγκρότημα, ο μύλος του Παπαϊωάννου, στον οποίο σώζεται σημαντικός μηχανολογικός εξοπλισμός, προερχόμενος από την Αγγλία, ηγετική χώρα στην ανάπτυξη της υφαντουργικής τεχνολογίας, κατά τον 19ο αιώνα.

Η αρχιτεκτονική μορφολογία των διώροφων συνήθως βιομηχανικών κτηρίων της Λιβαδειάς, επηρεάστηκε από τις μορ-

suffered during the revolution of 1841, Buchon, the French historian, mentions, "...the continuous exploitation of the waters of Erkynda that spins the large wheels used in the grinding of grain and in the washing of wool at Parnassos." Travellers that passed through Livadeia subsequently also provide similar information. In 1862 the production of shelled cotton in Livadeia rises to 1400 out of the 1520 tons of the total Greek production. The National Bank of Greece sets up business in Livadeia in 1864, which boosts the industrial development of the area.

We encounter architectural traces of the industrial boom of Livadeia on both banks of Erkynda. Two of these buildings have been restored and incorporated in the broader program of reformation and creation of places of civilization and recreation alongside Erkynda. Thus, the cotton gin of Akridopoulos now functions as conference center- exhibition and restaurant facility, while the flourmill- cotton gin and wool wash of Maglara houses the History and Folk Museum of the city and a refreshment facility.

On the banks of Erkynda, in the area of Tabachna, another industrial plant stands out, the mill of Papaioannou, with most of its mechanical equipment intact, equipment imported from England, a leading country in the development of textile industry in the 19th century.

The architectural form of (usually) two-storeyed industrial buildings in Livadeia was influenced by the morphology of their counterparts in Europe, which it rendered in the local building tradition. These are buildings with rectangular ground plan, with perimetric bearing masonry built with local limestone. The edges of the buildings are reinforced with hewed cornerstones. The oblong, rectangular windows are

φολογικές διατυπώσεις αντίστοιχων κτηρίων στην Ευρώπη και εκφράστηκε με την ντόπια οικοδομική παράδοση. Πρόκειται για ορθογωνικής κάτοψης κτήρια με φέρουσες περιμετρικές τοικοποιίες από ντόπιο ασβεστόλιθο. Οι ακμές των κτηρίων συνήθως ενισχύονται με λαξευμένους γωνιόλιθους. Τα επιμήκη, ορθογώνια παράθυρα διατάσσονται σε σειρά, οργανωμένα συμμετρικά ως προς τους άξονες των όψεων. Οι παραστάδες των ανοιγμάτων διαμορφώνονται με λαξευμένους γωνιόλιθους ενώ στα υπέρθυρα χρησιμοποιούνται ειδικής διατομής θολίτες με κλειδί στον άξονα.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το δίκτυο των υδραγωγών, το οποίο τροφοδοτούσε με νερό τα βιομηχανικά συγκροτήματα. Οι μεταλλικές θυρίδες ελέγχου σώζονται μέχρι σήμερα σε όλο το μήκος του δικτύου αυτού, το οποίο είναι λιθόκτιστο.

Το νερό αποτέλεσε την κινητήρια δύναμη για την λειτουργία προβιομηχανικών εργαστηρίων σε όλη την ευρύτερη περιοχή του Ελικώνα. Η χωροθέτηση αυτών των εργαστηρίων εξαρτάται άμεσα από την δυνατότητα τροφοδοσίας με ικανοποιητική ποσότητα νερού, το οποίο προέρχεται από τους χείμαρρους του Ελικώνα. Έτσι οι μύλοι άλλοτε συναντώνται εντός των οικισμών όπως στην περίπτωση του Προδρόμου και άλλοτε σε περιοχές απομακρυσμένες, όπως στον οικισμό της Πέτρας.

Η παροχή νερού από παρακείμενο ρέμα στην θέση Καλάμι αποτέλεσε τον κυρίαρχο παράγοντα για την επιλογή της χωροθέτησης εκεί του μύλου του Νάκα. Στα ανατολικά του κτηρίου, με την συμμετρική οργάνωση της κάτοψης του και το κεντρικό διώροφο τμήμα, σώζεται ο μεταλλικός υδροτροχός.

Σημαντικό συγκρότημα βιομηχανικών κτηρίων στην περιοχή αποτελεί το σύνολο των κτηρίων της εταιρείας «Lake Copais Co Ltd», το οποίο βρίσκεται στην περιοχή της Αλιάρτου. Η εταιρεία, στην χρονική περίοδο 1887-1953, απέδωσε περισσό-

arranged in a row, in symmetry with the axes of the fronts. The pilasters of the openings bear hewed cornerstones, while at the door-lintels we find arch-stones of special profile with key stones on the axis.

The network of aqua-ducts that supplied water to the industrial plants is particularly noteworthy. The metal manholes still survive to this date along the entire network, which is built with stone.

Water was also the power source for the operation of pre-industrial workshops in the wider area of Elikonas. The location of these workshops is tightly linked to the possibility of supply with an adequate quantity of water from the torrents of Elikonas. Thus, mills are sometimes found within the settlements, as in the case of Prodromos, and sometimes at a distance, as with the settlement of Petra.

Water supply from a nearby stream in the location Kalami was the main parameter for the Nakas mill to be built there. East of the building, with a symmetrical arrangement of its ground plan and the central two-storeyed section, the metal water wheel is preserved.

A significant complex of industrial buildings in the area is that of the "Lake Copais Co Ltd", in the Aliartos area. In the 1887-1953 period, the company returned over 240.000 square kilometers for agricultural exploitation, draining lake Copaida, while also introducing new, modern methods of cultivation. Since 1953, after the English company was taken over by the Greek public, management of the company was taken over the "Copaida Organisation".

Within the confines of the Municipality of Aliartos a significant number of historical buildings is preserved. Some of these

τερα από 240.000 στρέμματα για αγροτικές καλλιέργειες, αποστραγγίζοντας την Κωπαΐδα και εισάγοντας παράλληλα σύγχρονες καλλιεργητικές μεθόδους. Από το 1953 και μετά την εξαγορά της Αγγλικής εταιρείας από το ελληνικό δημόσιο την διαχείριση της εταιρείας ανέλαβε ο «Οργανισμός Κωπαΐδας».

Σε έκταση, εντός των ορίων του Δήμου Αλιάρτου σώζεται σημαντικός αριθμός ιστορικών κτηρίων. Σε κάποια από αυτά στεγάστηκαν οι διοικητικές υπηρεσίες της εταιρείας, ενώ παράλληλα υπήρχε μια σειρά από κτήρια για την στέγαση των αγγλών υπαλλήλων της εταιρείας, ένα υδροηλεκτρικό εργοστάσιο και δύο νερόμυλοι. Από αυτούς ένας διέθετε οριζόντια φτερωτή και ένας κατακόρυφη. Τα κτήρια ακολουθούν την βιομηχανική αρχιτεκτονική της Ευρώπης με στοιχεία επιρροής από τον νεοκλασικισμό, κυρίαρχο αρχιτεκτονικό ρεύμα της εποχής.

Στο κέντρο της Αλιάρτου, σημαντικό αγροτικό κέντρο της περιοχής της Κωπαΐδας, σώζονται επίσης μια σειρά από λιθόκτιστες αποθήκες των αρχών του αιώνα, οι οποίες πρόσφατα αναστηλώθηκαν.

Η βιομηχανική ανάπτυξη βασισμένη στην επεξεργασία των αγροτικών προϊόντων της Λιβαδειάς και της ευρύτερης περιοχής του Ελικώνα, είχε μικρή διάρκεια ζωής. Οι απαιτήσεις της σύγχρονης βιομηχανίας σε συνδυασμό με την ανάγκη χωροθέτησης ανάλογων δραστηριοτήτων σε περιοχές που καλύπτουν μια σειρά άλλων εξυπηρετήσεων που δεν ήταν διαθέσιμες στην περιοχή του Ελικώνα είχε σαν συνέπεια την σταδιακή παρακμή των βιομηχανικών μονάδων της Λιβαδειάς.

Τα κτήρια που σώθηκαν από την περίοδο αυτή αναστηλώνονται και φιλοξενούν νέες χρήσεις, που αφορούν κυρίως στην αναψυχή και τον πολιτισμό.

hosted the administration of the company, while there was also a series of buildings for the accommodation of the English employees, a hydroelectric power plant and two water mills. One of the watermills had a horizontal water wheel, the other a vertical one. The buildings are in the industrial style of Europe, with some influence from the dominant neoclassical trend of the time.

In the center of Aliartos, a significant agricultural center of the Copaida area, a series of stone built warehouses dating from the beginnings of the century were recently restored.

The industrial development based on the processing of agricultural produce of Livadeia and the wider Elikonas area was short-lived. The demands of modern industry, in combination with the necessity for like activities to be located in areas covering other needs – and, thus, not available - in the area of Elikonas led to the gradual decay of the industrial plants of Livadeia.

The buildings preserved from this era were restored and put to new use, essentially related to recreation and civilization.

81. Νερόμυλος στο Νεοχώρι
Water-mill in Neochori (σελίδα /page 63)
82. Χώρος αναψυχής στο νερόμυλο της Πέτρας
Recreation area near the water-mill of Petra

83

84

85

83. Κτήριο της εταιρείας Lake Copais Co Ltd
Building of the Lake Copais Co Ltd.

84. Τα αποθηκευτικά κτήρια της Αλιάρτου / Storehouses in Aliartos

85. Μύλος Ακριδόπουλου στη Λιβαδειά / Akridoroulos mill in Livadeia

86. Υδρογέφυρα στον Πρόδρομο / Water-bridge in Prodromos

86

87

87. Επεξεργασία βαμβακιού στην Λιβαδειά / Cotton processing in Livadeia

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ LOCAL ECONOMY

Παρά την επικράτηση του πρωτογενή τομέα στην απασχόληση των κατοίκων του Ελικώνα βασικό χαρακτηριστικό αποτελεί η υψηλή συμμετοχή των απασχολουμένων στο δευτερογενή τομέα, γεγονός που διαφοροποιεί τις περιοχές του από τις υπόλοιπες ορεινές και ημιορεινές περιοχές

της χώρας. Η απασχόληση στο δευτερογενή τομέα προσλαμβάνει ιδιαίτερες διαστάσεις σε ορισμένους οικισμούς όπως το Δίστομο, το Κυριάκι και το Στείρι λόγω της εγκατάστασης και λειτουργίας μεγάλων ή μικρότερων βιομηχανικών μονάδων στην ευρύτερη περιοχή. Σημαντική απασχόληση στο δευτερογενή τομέα παρατηρείται και σε άλλους οικισμούς του Ελικώνα, η οποία συνδέεται κυρίως με τις βιομηχανίες που είναι εγκατεστημένες στον άξονα Αθηνών-Λαμίας και δευτερευόντως με επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην περιοχή του Ελικώνα.

Η γεωργία της περιοχής χαρακτηρίζεται από την επικράτηση των δενδρωδών καλλιεργειών, κυρίως της ελιάς, με μεγάλες εκτάσεις ελαιώνων στη Δόμβραινα, τη Λιβαδειά, τον Πρόδρομο, τον Άγιο Γεώργιο, την Αγία Τριάδα, την Άσκη αλλά και σε άλλους οικισμούς του Ελικώνα. Εκτός της ελιάς στην περιοχή καλλιεργούνται αμπέλια στην Άσκη, όπου υπάρχουν και πέντε οινοποιεία, αλλά και στο Δίστομο, καθώς επίσης αροτριαίες καλλιέργειες και κηπευτικά. Χαρακτηριστικό της γεωργίας των οικισμών του Ελικώνα αποτελεί η καλλιέρ-

Despite the dominance of the primary production in the employment of the inhabitants of Elikonas, a significant feature is the high rate of participation in the secondary sector, a fact that differentiates the area of Elikonas from other mountainous and semi-mountainous

areas of the country. Employment in the secondary sector is particularly extensive in some villages such as Distomo, Kyriaki and Steiri, due to the establishment and operation of large or small industrial plants in the wider area. Employment in the secondary sector is also significantly high in other settlements on Elikonas, this one primarily linked with the factories established on the axis between Lamia and Athens and secondarily with developing businesses in the area of Elikonas.

Agriculture in the area is characterized by the domination of arborescent cultivations, especially of olive trees, as in the olive groves extending in Domvraina, Livadeia, Prodromos, Agios Georgios, Agia Triada, Askri, as well as in other settlements on Elikonas. Except for the olive, other cultivations in the area involve vineyards in Askri, where there are five wine factories, and in Distomo, and arable cultivations and garden produce. A special feature of agriculture in the Elikonas settlements is the cultivation of large expanses in the Copaida valley, cultivated with cotton, garden produce and wheat.

γεια μεγάλων εκτάσεων στον κάμπο της Κωπαΐδας, με βαμβάκι, κηπευτικά και σιτάρι.

Η κτηνοτροφία της περιοχής χαρακτηρίζεται από την εκτροφή περισσότερων από 100.000 αιγοπροβάτων, ενώ αυτή των βοοειδών είναι εξαιρετικά περιορισμένη. Ο Ελικώνας βόσκειται καθ'όλη τη διάρκεια του έτους και η βλάστηση των μεσαίων και χαμηλών υψομέτρων φέρει ευδιάκριτα σημάδια της μακράς συνύπαρξης δάσους-αιγοπροβάτων. Η περιοχή του Ελικώνα φημίζεται για την εξαιρετική ποιότητα και τα ιδιαίτερα γευστικά χαρακτηριστικά του αιγοπρόβειου κρέατος, τα οποία αποδίδονται στα φυτά που φύονται στους βοσκοτόπους και αποτελούν την τροφή των ζώων. Ο Πausanias χαρακτηριστικά αναφέρει ότι οι θάμνοι του «άνδραχνου» στον Ελικώνα, κατά πάσα πιθανότητα της κουμαριάς, προσφέρουν στις αίγες τον πιο γλυκό καρπό από κάθε άλλο τόπο της Ελλάδας. Εκτός όμως από το κρέας και άλλα κτηνοτροφικά προϊόντα, όπως το γάλα, η φέτα, το «οψιμοτύρι» προσδιορίζουν την ταυτότητα των παραγόμενων στην περιοχή προϊόντων.

Στα πλαίσια του προγράμματος Leader έχουν δημιουργηθεί πολλές μικρές επιχειρήσεις επεξεργασίας ή τυποποίησης γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων αλλά και εργαστήρια παραγωγής προϊόντων που συνδέονται με την τοπική παράδοση και τεχνογνωσία όπως εργαστήρια παραδοσιακών στολών, κεντημάτων, σιδηρών επίπλων, κηροποιεία κ.α.

Στον τριτογενή τομέα και ειδικότερα στον τουρισμό γίνονται προσπάθειες δημιουργίας υποδομών εναλλακτικού τουρισμού, κυρίως στους ορεινούς οικισμούς του Ελικώνα που διαθέτουν ελκυστικούς αγροτουριστικούς πόρους. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν οι ξενώνες στον Ελικώνα, την Αγία Άννα, την Ευαγγελίστρια και την Αγία Τριάδα καθώς και το κατασκηνωτικό κέντρο της Παλιομηλιάς.

Stock farming in the area is dominated by the rearing of 100.000 sheep and goats, while the rearing of cattle is very limited. Grazing on Elikonas lasts all through the year, a fact reflected in the middle and lower altitude vegetation that bears the marks of this co-existence of the forest and the stocks. Elikonas is renowned for the excellent quality and particular flavour of the sheep and goats' meat, features that are attributed to the plants growing on the pastures, on which the animals feed. Pausanias characteristically mentions that the "adrachnos" bush, most probably referring to the arbutus berry, is the sweetest of all fruit any area in Greece has to offer as pasture. Apart from meat, produce in the area includes other dairy produce like milk, feta cheese, and 'opsimotiri' (mature cheese), which define the identity of agricultural production in the area.

Within the framework of the Leader programme, many small businesses have been created for the processing or packaging of agricultural and stock-farming products, as well as workshops producing produce related with local tradition and craftsmanship, such as the creation of traditional national dress, embroidery, cast-iron furniture, candles, etc.

In the tertiary sector and particularly in tourism, efforts are made to create infrastructures of alternative tourism, especially in the mountain settlements of Elikonas, which possess highly attractive agrotouristic resources. Guesthouses that stand out are those in Elikonas, Agia Anna, Evaggelistria and Agia Triada, as well as the camping center in Paliomilia.

88. Συλλογή ελιάς στον Πρόδρομο (σελίδα 71)
Picking olives in Prodromos (page 71)
89. Καλλιέργεια κηπευτικών στο Νεοχώρι
Cultivating garden produce in Neochori

90

91

90. Ελαιώνας στον Ελικώνα / Olive grove on Elikonas

91. Ελιές στην Ελλοπία / Olive trees in Ellopia

92

93

94

92. Συλλογή ελιάς στην Θίσβη / Picking olives in Thisbe
93. Όργωμα ελαιώνα στην σκιά του Οσίου Λουκά
Ploughing an olive grove in the shadow of Osios Loukas
94. Συλλογή ελιάς στο Σαράντι / Picking olives at Saranti

95

95. Μετάγγιση ελαιολάδου στην «λαδίκα» / Decanting oil to the «ladika» (oilcan)
96-97. Ελαιουργείο στη Δόμβραινα / Oil-mill in Domvrena

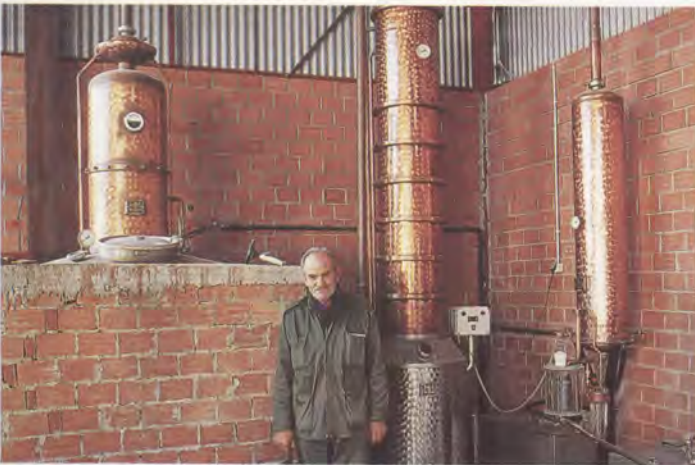
96

97

98

99

100

98. Αμπέλι στο Σαράντι / Vineyard at Saranti
99. Αποστακτήριο τσίπουρου στο Δίστομο / Tsirouro distillery in Distomo
100. Κλάδεμα σε αμπελώνα στο Στείρι / Pruning vines in Steiri
101. Κορφολόγημα σε αμπελώνα της Άσκρης / Topping of a vineyard in Askre

101

102

103

104

105

106

107

108

Σελίδες / pages 82-83

102. Κοπάδι στον Ελικώνα / Flock on Elikonas

103. Βοσκός στο Παμπλούκι / Shepherd in Pamblouki

104. Γυναίκα βοσκός στην Αγία Άννα / Woman shepherd in Agia Anna

105. Οικιακό τυροκομείο στον οικισμό του Ελικώνα / Family dairy in the Elikonas settlement

106. Σύγχρονο τυροκομείο στο Κυριάκι / A modern dairy in Kyriaki

107. Στάνη στον Υψηλάντη / Fold in Ypsilantis

108. Όργωμα στην Κωπαίδα / Ploughing in Corais
109. Καλλιέργεια σταριού / Wheat field

109

110

111

112

113

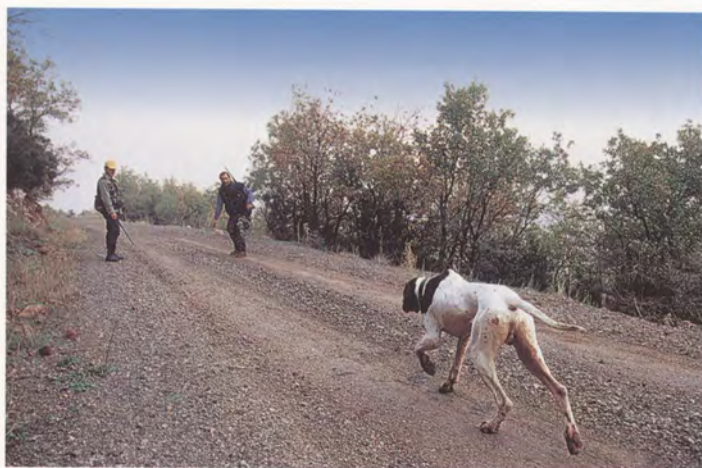
110. Επεξεργασία βαμβακιού στην Λιβαδειά / Cotton processing in Livadeia
 111. Κηροποιείο στο Καλάμι / A chandler's in Kalami
 112. Εργαστήριο ζυμαρικών στο Δίστομο / Pasta workshop in Distomo
 113. Εργαστήριο κεντημάτων στο Μαυρομμάτι
 Embroidery workshop in Mavrommati

114

115

116

114. Σουβλάκια Λιβαδειάς / Souvlaki in Livadeia
115. Χασαποταβέρνα στην Αγία Τριάδα / Carvery in Agia Triada
116. Κυνηγοί στον Ελικώνα / Hunters on Elikonas mountain
117. Επιστρέφοντας από τον ελαιώνα στο Νεοχώρι
Returning from the olive grove to Neochori

118

119

120

121

118. Ξενώνας στον Ελικώνα / Guesthouse in Elikonas
 119. Ξενώνας στην Αγία Άννα / Guesthouse in Agia Anna
 120. Ξενώνας στον Ελικώνα / Guesthouse in Elikonas
 121. Το κατασκηνωτικό κέντρο στην Παλιομηλιά
 Camping Center in Paliomilia
 122. Κέντρο περιβαλλοντολογικής εκπαίδευσης στην Ανάλιψη
 Center for enviromental eduucation in Analipsis

122

123

123. Κυμέλες στην διαδρομή από τον Όσιο Λουκά στο Κυριάκι
Beehives on the way from Osios Loukas to Kyriaki

ΤΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΙΚΩΝΑ

THE MONASTERIES OF ELIKONAS

Η χριστιανική θρησκεία εξαπλώθηκε στην περιοχή της Βοιωτίας σχετικά νωρίς και ιδιαίτερα εκτεταμένα. Στην περιοχή σώζεται ένας ιδιαίτερα μεγάλος αριθμός μοναστηριών, κάποια από τα οποία χρονολογούνται ήδη από τον 10ο αιώνα. Τα μοναστήρια φορείς και πνευματικά κέντρα της θρησκείας και του πολιτισμού, λειτούργησαν παράλληλα ως θεματοφύλακες της εθνικής ιστορίας του τόπου.

Οι μονές του Οσίου Λουκά, των Ταξιάρχων, της Ευαγγελίστριας, του Οσίου Σεραφεΐμ, του Αγίου Νικολάου και της Παναγίας της Σκριπούς είναι καθιδρύματα τα οποία συνδέονται με την ιστορία και τον πολιτισμό της Βοιωτίας και αποτελούν πνευματικό σταθμό στην ελληνορθόδοξη παράδοση.

Η Μονή του Οσίου Λουκά είναι χτισμένη στις δυτικές πλαγιές του Ελικώνα πάνω στην θέση του ιερού της Δήμητρας, που ανήκε στον αρχαίο οικισμό Στίριδα. Στην οικοδόμηση των κτηρίων του μοναστηριού χρησιμοποιήθηκε οικοδομικό υλικό από τον παραπάνω αρχαίο ναό. Ο Όσιος Λουκάς, στον οποίο οφείλεται η επιλογή της τοποθεσίας όπου μετά τον θάνατο του ανεγέρθηκε η Μονή, γεννήθηκε στην Αίγινα. Αφού περιπλανήθηκε σε διάφορα μέρη της Πελοποννήσου κατέληξε στην πλαγιά αυτή του Ελικώνα όπου και ασκήτεψε.

Η μονή ανεγέρθηκε σε δύο τουλάχιστον οικοδομικές φάσεις. Σήμερα αποτελείται από δυο ναούς, το κωδωνοστάσιο, την

The Christian religion spread in the region of Voiotia relatively early, and to a significant extent. A large number of monasteries have been preserved in the area, some of which date back to the 10th century. Spiritual centers and vehicles of religion and civilization, monasteries also functioned as guardians of the local national history.

The monasteries of Agios Loukas, Taksiarhes, Evaggelistris, Osios Serafeim, Agios Nikolaos, and Panagia of Scripous, are institutions related to the history and civilization of Voiotia and constitute spiritual landmarks in the Greek Orthodox tradition.

The monastery of Osios Loukas is built on the western slopes of Elikonas, in the place where the temple of Demetra once stood, a temple that belonged to the Stirida settlement. Building materials from this ancient temple were used in the construction of the buildings of the monastery. Osios Loukas, to whom the choice of location is due, since the monastery was erected after his death, was born in Aigina. Having wandered in various places of the Peloponnese, he came to this slope of Elikonas and became an ascetic there.

The monastery was erected in at least two different stages. Today it consists of two churches, the belfry, the crypt, the altar, the cells of the monks, and a series of auxiliary build-

κρύπτη, την τράπεζα, τα κελιά των μοναχών και μια σειρά βοηθητικών χώρων που συμπεριλαμβάνουν κινστέρνα, εργαστήρια επεξεργασίας και χώρους αποθήκευσης των αγροτικών παραγωγών της μονής καθώς και στάβλους.

Το μοναστήρι του Οσίου Λουκά με την εξαιρετική του τοπογραφική θέση και με τα ιστορικά του κτήρια είναι ιδιαίτερα σημαντικό για έναν ακόμη λόγο. Για τον σπουδαίο ζωγραφικό του διάκοσμο, τις τοιχογραφίες και τα ψηφιδωτά, τα οποία ακολουθούν τους κανόνες και τις αρχές οργάνωσης του 11ου αιώνα.

Η Μονή των Παμμεγίστων Ταξιαρχών είναι χτισμένη στην διάρκεια του 12ου αιώνα, στην ακμή της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Την εποχή εκείνη οι μονές αποτελούσαν κέντρα θρησκευτικά και κοινωνικά, ενώ παράλληλα λειτουργούσαν ως οικονομικά κέντρα των περιοχών στις οποίες ήταν χτισμένες. Τα κελιά των μοναχών οργανώνονται περιμετρικά γύρω από το καθολικό της Μονής αναπαράγοντας συμβολικά στον χώρο την κεντρική θέση στη ζωή των μοναχών που κατέχει η λατρεία του θεού. Μέχρι τα χρόνια της επανάστασης του 1821 το Μοναστήρι ανθούσε και μάλιστα υπάρχει στους καταλόγους των Γενικών Αρχείων του Ελληνικού Κράτους στα 1933 όπου συνεισφέρει φόρο αξίας 500 δρχ. για την σύσταση εκκλησιαστικού ταμείου.

Η Μονή Ευαγγελίστριας βρίσκεται 12 χιλιόμετρα δυτικά της Αλιάρτου και ιδρύθηκε τον 12ο αιώνα, ενώ το καθολικό της φέρει την επιγραφή «ανεκαινίσθη 1665». Στην νεώτερη του ιστορία το μοναστήρι επαναλειτούργησε στα 1959 με μοναχές από την Αράχοβα και την Λιβαδειά. Κάτω από την εκκλησία σώζεται μία υπόγεια αίθουσα. Στα χρόνια της τουρκοκρατίας η είσοδος σ' αυτήν γίνονταν μέσα από το Ιερό Βήμα και κάτω από την Αγία Τράπεζα. Σ' αυτήν την κρύπτη-κατακόμβη, η οποία είναι αφιερωμένη στην Αγία Τριάδα, στα χρόνια της

ings including cisterns, workshops for the processing of and storage spaces for the agricultural produce of the monastery, and stables.

With its exceptional geographical location and with its historic buildings, the monastery of Osios Loukas is significant for yet another reason: for its superb painted interior, its murals and mosaics, which follow the rules and principles of organization of the 11th century.

The monastery of Pammegiston Taksiarhon was built during the 12th century, in the heyday of the Byzantine Empire. At the time, monasteries were not merely religious but also social, educational, and economic centers of the areas in which they were built. The monks' cells are built around the central church of the monastery, symbolically representing the central role that the worship of God had in the monks' lives. Until the years of the 1821 revolution, the monastery flourished. In fact, it was registered in the files of the Public Record Office in 1933 as contributing tax of 500 drachmas for the creation of a church Fund.

The monastery of Evaggelistria lies 12 kilometers west of Aliartos. It was founded in the 12th century and restored - as the inscription on the central church reads "refurbished 1665" - in 1665. In its modern history, the monastery reopened in 1959 as a convent, with nuns from Arahova and Livadeia. Underneath the church an underground chamber is preserved. In the years of the Turkish domination, entrance to it was through the sanctuary, underneath the altar. In this crypt-catacomb dedicated to the Holy Trinity, during the Turkish domination, the nuns hid the convent's treasures to protect them from the raids of people of other faiths. At the same time, this place accommodated a "secret school", where

τουρκοκρατίας οι μοναχές έκρυβαν τους θησαυρούς του μοναστηριού από τις επιδρομές των αλλοθρήσκων. Παράλληλα στον ίδιο χώρο λειτουργούσε «κρυφό σχολειό», όπου τα παιδιά της περιοχής μέσα από τα εκκλησιαστικά βιβλία μάθαιναν γραφή, ανάγνωση και την ιστορία του τόπου τους.

Το μοναστήρι της Ευαγγελίστριας συνέβαλε στους εθνικούς αγώνες για ελευθερία όχι μόνο στα χρόνια της τουρκοκρατίας αλλά και στα νεώτερα χρόνια της γερμανικής κατοχής. Η δράση των μοναχών και η βοήθεια που αυτές προσέφεραν απλόχερα τόσο στα ελληνικά πολεμικά σώματα όσο και στις συμμαχικές δυνάμεις γίνεται εμφανής από την ευχαριστήρια επιστολή που υπάρχει στο μοναστήρι και την οποία απέστειλε ο στρατάρχης Alexander, διοικητής των συμμαχικών στρατευμάτων.

Το μοναστήρι της Δομβούς είναι αφιερωμένο στον Όσιο Σεραφεΐμ και βρίσκεται στη νότια πλαγιά του Ελικώνα. Το μοναστήρι το αναφέρει ο Leake στα 1805 και κατά πάσα πιθανότητα χτίσθηκε στον 16ο αιώνα από καλόγερο που γεννήθηκε στο βοιωτικό χωριό Ζέλιο και ασκήτεψε στη μονή Σαγματά. Τα κτίσματα του μοναστηριού σώζονται σε πολύ καλή κατάσταση. Σήμερα στο μοναστήρι υπάρχουν ακόμη τρεις μοναχοί. Η είσοδος στις γυναίκες απαγορεύεται και υπάρχει για αυτές μικρό εκκλησάκι στην είσοδο του μοναστηριού.

Η Μονή Υψηλάντη, ο Άγιος Νικόλαος ο εν βουναίοις είναι μια γυναικεία μονή που εορτάζει στις 8-9 Μαΐου και βρίσκεται κοντά στον οικισμό Υψηλάντη. Σήμερα η μονή στηρίζει την λειτουργία της σε δύο μοναχές. Ο πρώτος πυρήνας του μοναστηριού ιδρύθηκε περίπου στον 14ο αιώνα, ενώ έως σήμερα σώζονται στο μοναστήρι ενδιαφέρουσες τοιχογραφίες του 18ου και 19ου αιώνα. Η ιστορία της Μονής είναι συνδεδεμένη με την οριστική λήξη της επανάστασης του 1821 στην

local children learned reading, writing and local history through ecclesiastical books.

The convent of Evaggelistria contributed to the national struggle for freedom not just during the Turkish domination, but also in the years of the German occupation. The nuns' activity and the help they offered to Greek troops as well as to the allied forces, becomes obvious from the letter of thanks available in the convent, sent by Marshal Alexander, commander of the allied forces.

The monastery of Domvous is consecrated to Osios Serafeim and it lies on the southern slope of Elikonas. It was first mentioned by Leake in 1805 and, in all probability, was built in the 16th century by a monk born in the village of Zelio, Voiotia, who later became an ascetic in the Sagmata monastery. The monastery buildings are preserved in excellent condition and three monks still live in it. Women cannot enter the monastery, but there is a small church at the entrance where they can worship God.

The Ypsilandis monastery, Agios Nikolaos in the mountains, is a convent celebrating on the 8-9 May, situated near the Ypsilandis settlement. Today, only two nuns remain in the convent. The first nucleus of the convent was established in approximately the 14th century. Interesting murals dating back to the 18th and 19th centuries are preserved to this day. The convent history is linked to the conclusion of the 1821 revolution in the area, as it was in it that the treaty was signed between the Turks and D. Ypsilandis.

The monastery of Panagia (the Virgin) of Scripous is situated near Orhomenos. The monastery complex includes one of the oldest churches in Voiotia, built at the time of the Schism in 950 A.D. and in continuous operation ever since. This is a

περιοχή καθώς στο μοναστήρι υπογράφηκε η συνθήκη ανάμεσα στους Τούρκους και στον Δ. Υψηλάντη.

Το μοναστήρι της Παναγίας της Σκριπούς βρίσκεται κοντά στον Ορχομενό. Στο μοναστηριακό συγκρότημα εντάσσεται μία από τις παλαιότερες εκκλησίες της Βοιωτίας η οποία χτίστηκε στα χρόνια του Σχίσματος στα 950 μ.Χ. και η λειτουργία της είναι συνεχής έκτοτε. Πρόκειται για μεταβατικό από τον τύπο της βασιλικής στον τύπο της σταυροειδούς εκκλησίας. Η ονομασία Σκριπού οφείλεται στις εντοιχισμένες στην τοικοποιία της εκκλησίας αρχαίες επιγραφές.

Τα σημαντικά αυτά μοναστήρια, μετά από μια περίοδο παρακμής που τοποθετείται στα μέσα του 20ου αιώνα, τα τελευταία χρόνια έχουν αναστηλωθεί και ανακαινισθεί.

church built in a transitional style from the basilica to the cross-shaped one. Its name, Scripou, is due to the ancient inscriptions built into the masonry.

After flourishing at about the middle of the 20th century, these significant monasteries have recently been restored and renovated.

124. Ιερά Μονή Οσίου Λουκά (σελίδα 93)
Holy Monastery of Osios Loukas (page 93)

125. Ιερά Μονή Οσίου Λουκά
Holy Monastery of Osios Loukas

125

126

127

128

126-129. Ιερά Μονή Οσίου Λουκά
Holy Monastery of Osios Loukas

130

131

132

133

130. Ιερά Μονή Ευαγγελιστρίας / Holy Monastery of Evaggelistria.
131-132. Ιερά Μονή Ταξιάρχων / Holy Monastery of Taksiarches
133-134. Ιερά Μονή Οσίου Σεραφείμ / Holy Monastery of Osios Serafeim

134

135

136

137

138

135-137. Ιερά Μονή Μακαριώτισσας / Holy Monastery Makariotissa
138. Ιερά Μονή Αγίων Θεοδώρων / Holy Monastery of Agioi Theodoroi

139

ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ PEOPLE AND CULTURE

Η ευρύτερη περιοχή του Ελικώνα κατοικήθηκε από πολύ νωρίς. Πόλεις ιδρύθηκαν και ερειπώθηκαν, άνθρωποι με διαφορετικές καταγωγές έζησαν στις κατάφυτες πλαγιές και κορυφές του Ελικώνα. Στο πέρασμά τους άφησαν έντονα τα ίχνη τους με πύργους, κάστρα, ναούς, πόλεις και ταφικά μνημεία.

The wider area of Elikonas was inhabited quite early. Cities were established and fell into ruin, people of different descent lived on the diverse slopes and peaks of Elikonas. In their passage they left their profound trace with towers, castles, temples, cities

and burial monuments.

Όμως πολιτισμός δεν είναι μόνο τα κτισμένα μνημεία αλλά και τα άλλα υλικά κατάλοιπα, όπως τα σκεύη, τα εργαλεία και οι στολές. Όλα αυτά τα μικρά και μεγάλα χρηστικά αντικείμενα που ευκολύνουν και ομορφαίνουν την καθημερινή ζωή μας, αποτελούν το μεγαλύτερο κομμάτι της συλλογής του νεοσύστατου Μουσείου της Λιβαδειάς.

Yet civilization does not merely consist in built monuments, but also in the other material remains, such as utensils, tools and clothing. All these objects of usage, big and small, that facilitate our daily life and make it beautiful, constitute the greater part of the collection of the newly founded Museum of Livadeia.

Τέλος είναι οι παραδόσεις και τα έθιμα στον τρόπο ζωής και στην κοινωνική ζωή. Είναι ακόμη η μουσική και οι ήχοι ενός πολιτισμού που δεν καθορίζονται μόνο από τους ανθρώπους αλλά και από τον τόπο τους, τον Ελικώνα.

Finally, civilization also entails customs, as these relate to the social life or the way of life in general. This is a civilization whose music and sounds are not defined by people only, but also by the place of their habitation, Elikonas.

14'

140. Λιθανάγλυφο στην Αγία Τριάδα / Sculpted stone in Agia Triada (σελίδα / page 105)

141. Μνημείο Εθνικής Αντίστασης στο Καρακόλιθο / National Resistance monument in Karakolitho

142. Μνημείο Ολοκαυτώματος στο Δίστομο / Holocaust monument in Distomo

142

143

143. Χορευτές στο Κυριάκι / Dancers at Kyriaki

144. Λεπτομέρεια στολής από το Κυριάκι / Detail from a traditional dress at Kyriaki

145. Στολή κοριτσιού από το Κυριάκι / A girl's traditional dress from Kyriaki

144

145

146

147

146-147. Ιστορικό και Εθνολογικό Μουσείο Λιβαδειάς
Historical and Ethnological Museum of Livadeia

148

149

148. Ψήνοντας στο φούρνο, στον Υψηλάντη / Baking in an Ypsilantis oven

149. Ανάπαυση στο καφενείο / Resting at the coffee house

150. Παντοπωλείο στο Στείρι / A grocer's at Steiri

151

152

153

151. Δημοτική μουσική στο πανηγύρι του Διστόμου
Folk music at the fair of Distomo

152. Ρεμπέτικη κομπανία στο Δίστομο / A company of rebetes in Distomo

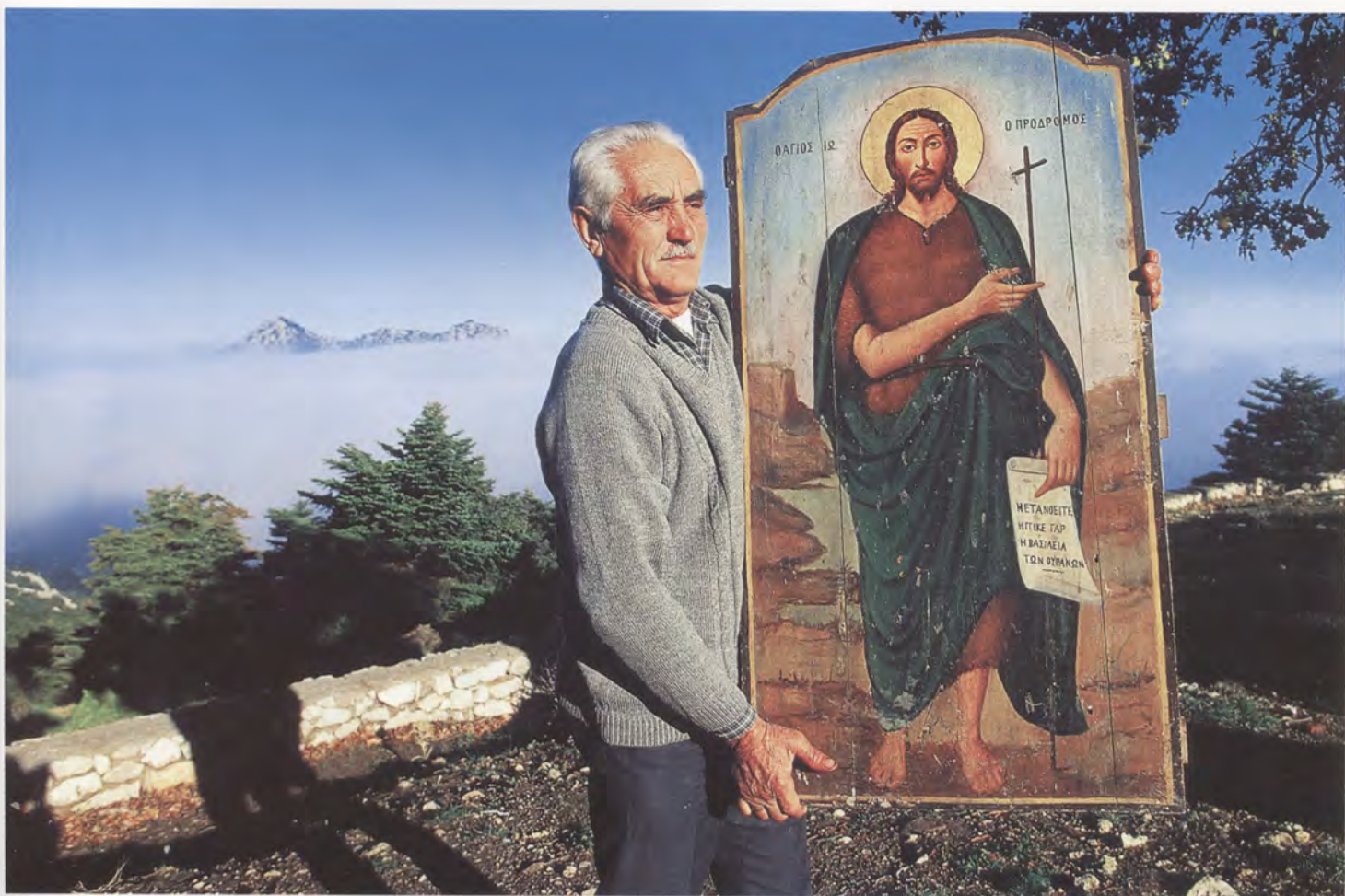
153. Ποδόσφαιρο στο Στείρι / Football at Steiri.

154. Ποδόσφαιρο στο Κυριάκι / Football at Kyriaki

154

155. Η περιφορά της εικόνας της Παναγίας στην Λιβαδειά

The procession of the icon of Panagia in Livadeia.

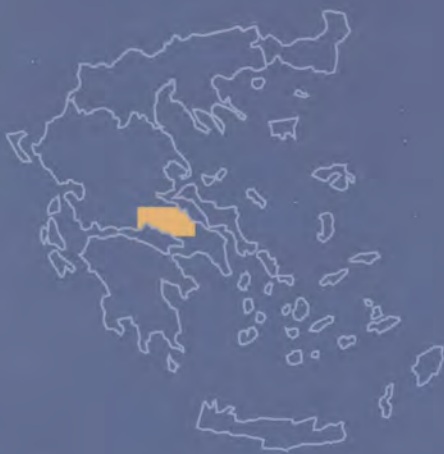
156. Ο Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος στην Ευαγγελίστρια

Agios Ioannis Prodromos, in Evaggelistria

ΤΟ ΛΕΥΚΟΜΑ **"ΕΛΙΚΩΝΑΣ-ΤΟ ΒΟΥΝΟ ΤΩΝ ΜΟΥΣΩΝ"** ΥΛΟΠΟΙΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΕΛΙΚΩΝΑΣ Α.Ε. ΜΕ ΤΗΝ ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑΣ LEADER II. ΠΑΡΗΧΘΗ ΤΟΝ ΙΟΥΛΙΟ ΤΟΥ 2001 ΣΕ 1000 ΑΝΤΙΤΥΠΑ ΑΠΟ ΤΗΝ REPROTIME Α.Ε.

THE PUBLICATION **"ELIKONAS: THE MOUNTAIN OF THE MUSES"** WAS MATERIALISED BY THE DEVELOPMENT AND PRESERVATION COMPANY, ELIKON LTD. IT WAS CO-FUNDED BY THE LINKS BETWEEN ACTIONS FOR THE DEVELOPMENT OF THE RURAL ECONOMY, LEADER II. IT PRODUCED IN JULY 2001, IN 1000 COPIES BY REPROTIME S.A.

ISBN: 960-86999-0-8

LEADER II

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΛΙΚΩΝΑ Α.Ε.
ELIKONAS PROTECTION & DEVELOPMENT AGENCY S.A.

Συλλογή ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΛΑΡΙΣΣΑΣ

